

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Profesionālās augstākās izglītības bakalaura studiju programma
Pirmsskolas un sākumskolas skolotājs

AIVA GRUNDMANE

**5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana
vizuālajā mākslā**

Bakalaura darbs

Darba vadītājs

Docente
Akadēmiskais amats

Dr.pead.
Zinātniskais/
akadēmiskais grāds

Antra Randoha
Vārds, uzvārds

Paraksts

CĒSIS 2018

Anotācija

Darba autors – Aiva Grundmane.

Bakalaura darbs “5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālajā mākslā” rakstīts ar mērķi teorētiski pamatot un izpētīt 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējas vizuālās mākslas rotaļdarbībās. Radošuma sekmēšana kā uzdevums ir gan esošajā mācību saturā, gan jaunā mācību satura “Skola 2030” piedāvājumā, taču tas ne vienmēr tiek ievērots.

Pētījums veikts izmantojot teorētiskas un empīriskās pētījuma metodes – literatūras analīzi, pedagoģiskos novērojumus un vecāku aptaujas.

Pētījuma pirmajā nodaļā ir analizētas pedagogu un psihologu atziņas par radošumu un vizuālo mākslu, 5-6 gadus vecu bērnu radošuma attīstības likumsakarības un sekmēšanas iespējas vizuālajā mākslā. Otrajā nodaļā ir aprakstīts pētījuma metodoloģiskais raksturojums un praktiskais pētījums par radošuma sekmēšanas iespējām zīmēšanā.

Izvirzītā hipotēze ka, 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālās mākslas rotaļdarbībās norit veiksmīgāk, ja tā noris pedagoģiskā radošā vidē, ir brīvi pieejami daudzveidīgi zīmēdarbības piederumi un tiek ievērotas bērnu intereses, ir apstiprināta.

Atslēgas vārdi: vizuāla māksla, zīmēdarbība, radošums, pirmsskola.

Pētījums atspoguļots uz 62 lpp., pētījumu ilustrē 11 attēli, 4 tabulas, bibliogrāfijas sarakstā iekļauti 50 literatūras un avotu nosaukumi. Pētījumam pievienoti 10 pielikumi.

Abstract

The author of the Bachelor Paper is Aiva Grundmane.

The Bachelor's paper "Enhancing children's creativity in visual arts in age group 5-6" is written with the aim to find theoretical basis and examine the possibilities of promoting the creativity of children aged 5-6 in visual arts in play classes. Promotion of creativity as a task is persistent both in the existing content of the curriculum and in the new content syllabus "School 2030", but this is not always respected.

The study was carried out using theoretical and empirical research methods - literature analysis, pedagogical observations and parent surveys.

The first chapter of the research analyzes the ideas on creativity and visual arts, the regularity of the development of children's creativity at the age group 5-6 in the understanding of different educators and psychologists as well as the possibilities of promoting the visual arts. The second chapter describes the methodological characteristics of the research and a practical study on the possibilities of promoting creativity in drawing.

The hypothesis of the Paper, that the promotion of the creativity of children aged 5-6 in visual arts plays classes is more successful if it takes place in a pedagogically creative environment, there are freely available variety of drawing tools and children's interests are considered, is confirmed.

Key words: visual art, drawing activities, creativity, pre-schooling.

The study is reflected in 62 pages, the study illustrated by 11 pictures, 4 tables, and the list of references contains 50 titles of literature and other sources. The study has 10 appendices.

Saturs

Saturs	4
Ievads.....	5
1. Radošuma jēdziena skaidrojums teorētiskajās atziņās.....	8
1.1. Radošuma raksturojums.....	8
1.2. 5-6 gadus vecu bērnu radošuma attīstības likumsakarības	15
1.3. Vizuālā māksla – radošuma sekmētāja	18
1.3.1. Vizuālā māksla	18
1.3.2. Radošuma sekmēšanas iespējas zīmēšanā.....	24
2. Radošuma sekmēšanas iespēju zīmēšanā praktiskais pētījums	31
2.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums.....	31
2.2. Bērnu raksturojums pētījuma sākumā	36
2.3. Praktiskais darbs ar bērniem	39
2.4. Vecāku aptauju rezultātu analīze	46
2.5. Bērnu raksturojums pētījuma beigās.....	50
Secinājumi	55
Priekšlikumi.....	57
Literatūras un avotu saraksts.....	59
Pielikumi.....	63

Ievads

Mūsdienu tehnoloģijas un telekomunikāciju laikmetā, kad ļoti daudz laika tiek pavadīts pie plašsaziņas līdzekļiem, mobilajiem telefoniem, planšetdatoriem un citām elektroniskās izklaides ierīcēm, viens no aktuālākajiem jautājumiem ir bērnu radošo spēju sekmēšana. Arī pirmsskolas izglītības mācību satura viens no pamatuzdevumiem ir “veicināt iztēles un radošo spēju attīstību, izmantojot muzikālās un tēlotājdarbības radošās pašizpaušmes līdzekļus” (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 6), kā arī jaunajā mācību saturā viena no sekmējamām caurviju prasmēm ir radošums un domāšana. Tāpat arī ņemot vērā to, ka skolā zūd interese par mācībām, svarīgi jau pirmsskolā veidot bērnam vajadzību būt aktīvam, rosināt iepazīt sevi un pasauli sev apkārt, lai vēlāk, uzsākot skolas gaitas, nezustu velme izzināt, radīt, mācīties. Svarīgi veidot tādus apstākļus, lai bērns varētu aktīvi darboties, attīstot radošumu, patstāvību un motivāciju.

Bakalaura darbu par bērnu radošuma sekmēšanu vizuālās mākslas rotaļdarbībās darba autore nolēma rakstīt, jo strādājot pirmsskolas izglītības iestādē un apmācot 5-6 gadus vecus bērnus, darba autori ļoti izbrīnīja bērnu jautājumus, „*Cik liels plastilīna gabaliņš jāņem?*”, „*Kurā lapas pusē jāzīmē koks?*”, „*Kāda krāsā jākrāso puķe?*”, un ļoti līdzīgie bērnu zīmējumi. Darba autore uzskata, ka tas ir neloģiski, jo mēs taču katrs zīmējam citādāk, saskatām citādāk un savas sajūtas izpaužam citādāk. Šādi „*copy paste*” darbiņi nebūt neliecina par bērnu radošuma sekmēšanu vizuālās mākslas rotaļnodarbībās. Arī Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijas lektore, Mg.paed., R. Purmale raksta: „Katram cilvēkam pasaules tēls, redzējums, uzskati atšķiras no tā, ko radījušas zinātnes, un ne jau tāpēc, ka subjektam tās būtu pilnīgākas, bet gan tāpēc, ka pasauli uztveram, uztveri cauraužot ar emocijām, jūtām, pārdzīvojumiem, daudzveidīgo pieredzi” (Purmale, 2000, 28).

Jau vairāku gadu garumā pirmsskolā tiek atbalstīta individuālā pieeja mācībām, uzsvērta katra bērna individualitāte, patstāvība un radošums, diemžēl, ne visi pedagogi ir gatavi strādāt ar šādu pieeju. Atvērtās sabiedrības institūta (*Open Society Institute*) un Starptautiskās bērnu iespēju organizācijas (*Children's Resources International*) programmas „Soli pa solim” (*Step by Step*) ietvaros izdotajā grāmatā lasāmas rindas, kas liek aizdomāties: „Parastos bērnudārzos audzinātāja bieži bērniem parāda zīmējumu vai priekšmetu, kuru viņi pēc tam atdarina. Visi bērni zīmē kokus ar brūniem stumbriem, zaļam lapām un rozā ziediem, bērnu zīmētajām mājām

ir trīsstūrveida jumti, skurstenis, no kura veļas dūmi, divi logi un durvis. Pirmssvētku laikā bērni savām ģimenēm izgatavo apsveikumu kartītes, kuras ir ļoti līdzīgas. Netiek rosināts ne šo bērnu intelekts, ne radošās spējas” (Hansen, Kaufman, Sajfer, 1998, 68, 69). Skumji, un varētu šķīst, ka, tā kā šīs rindas rakstītas pirms divdesmit gadiem, tad vairs šādai „parādībai” nebūtu jānotiek „parastos” bērnodārzos, bet diemžēl darba autores novērojumi liecina pretējo.

Pirmsskolas vecuma bērns ir ļoti aktīvs. Viņš nemitīgi meklē iespējas patstāvīgi darbojoties, izpētīt un iepazīt sevi un apkārtējo pasauli, tāpēc pedagoga galvenais uzdevums ir veicināt bērnu zinātkāri, iztēles attīstību un radīt tādas pedagoģiskos apstākļus, lai bērni savas jauniegūtās zināšanas, attīstītās iemaņas, prasmes un izveidojušās attieksmes savā darbībā mācītos izmantot radoši. Bērni radoši darbojoties un eksperimentējot veic dažādus atklājumus, kas viņiem ir jauni un nozīmīgi. Lai gan tie nav tādi atklājumi, kas būtu nozīmīgi zinātnei, tie ir atklājumi pašam sev, bet tāpēc to nozīmīgums nav mazāks. Bērns atklāj to, ko agrāk nezināja. Rada to, ko agrāk neprata radīt (Frīdenberga, 2003, 9).

Rīgas Dizaina un mākslas vidusskolas pedagoģe Mg.art. Z. Sīmane skaidro, ka bērniem nedrīkst uzspiest pieaugušo priekšstatus par apkārtējo pasauli un sabiedriskajām norisēm, jo bērns to nekad neredzēs tādu kā pieaugušais. Šādā veidā, ar nepareiziem mācīšanas paņēmieniem pieaugušais lēnām noslāpē bērnos interesi pašiem kaut ko radīt, un bērnam veidojas kompleksi, bailes un uzskats, ka viņš neko neprot. Šādos kompleksu nomāktos bērnos, vēlāk ir grūti no jauna rosināt velmi zīmēt, veidot, radīt (Sīmane, 1998, 7).

Studējot literatūru iegūtās atziņas, lekcijās apgūtais, izpētītais jaunajā mācību programmā “Skola 2030”, kā arī darba autores pašas pārlicība, ka bērna radošā daba jāatbalsta un jāstimulē, ļaujot pašam bērnam būt „atklājējam”, nonāk pretrunā ar pieredzēto pirmsskolas izglītības iestādē, tādēļ arī autore nolēma savu bakalaura darbu veltīt bērnu radošuma sekmēšanas izpētei. Darba autorei pašai ļoti patīk zīmēt, gleznot, un tāpēc, radošuma sekmēšanas iespējas autore vēlas teorētiski pamatot, analizējot pedagogu un psihologu atziņas par radošumu, vizuālo mākslu – zīmēšanu, un praktiski izzināt empīriskajā pētījumā.

Pētījuma temats: 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālās mākslas rotaļdarbībās.

Pētījuma objekts: vizuālās mākslas rotaļdarbības.

Pētījuma priekšmets. 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana.

Darba mērķis: teorētiski pamatot un izpētīt 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējas vizuālās mākslas rotaļdarbībās.

Hipotēze: 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālās mākslas rotaļdarbībās norit veiksmīgāk, ja:

1. tiek ievērotas 5-6 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarības, bērnu vajadzības un intereses;
2. tiek nodrošināta daudzveidīgu materiālu un zīmēšanas piederumu pieejamība;
3. tiek nodrošinātas bērna brīvas izvēles iespējas.

Darba uzdevumi:

1. analizēt pedagogu un psihologu atziņas par radošumu un vizuālo mākslu;
2. raksturot 5-6 gadus vecu bērnu radošuma attīstības likumsakarības;
3. izstrādāt un analizēt kritērijus radošuma sekmēšanā 5-6 gadus veciem bērniem;
4. izziņāt vizuālās mākslas iespējas radošuma sekmēšanā 5-6 gadus veciem bērniem.

Pētījumu metodes:

1. teorētiskā – literatūras analīze,
2. empīriskās metodes: novērošana, anketēšana.

Pētījuma bāze: X pamatskolas pirmskolas izglītības grupa 5-6 gadus veciem bērniem.

Pētījumā piedalījās: X pamatskolas pirmskolas izglītības 32 bērni vecumā no 5 līdz 7 gadiem un šo bērnu vecāki.

Bakalaura darba pētījuma teorētiskā un metodoloģiskās bāze pamatota uz tādiem autoriem kā: Bartels (Bartel, 2014), Bebre (2003), Kalans (Calan, 2015), Čanga (Chang, 2005), Korsere (Crosser, 2008). Čehlova (2004), Špona, A. (2004), Davies (Davies, 2011), Druvaskalne-Urdze (2004), Dufija (Duffy 2006), Jūings (*Ewing* 2010), Fišers (Fisher2005), Frīdenberga (2003), Golubina, (2007), Hibnere (1998; 2000), Jungs (Jung, 2001), Kress (Kress, 1997), Montesori (Montessori, 1949; 1966), Novakoviča (Novaković, 2015), Pudāne (2012), Purmale (2000), Puškarevs (2001), Randoha (2015; 2016), Riņķis (2007), Sīmane (1998), Students (1998), Šmita (2015), Takala (Takala, 1993), Torps (Thorpe 2005), Vecgrāve (1996), Veilers (Veiler, 2001), Vorobjovs (2000), Zālīte (2010), Raita (Wright, 2010), Vigotskis (Выготский, 1991), Ivanova (Иванова, 2009), Karpova (Карпова, 2014), Komarova (Комарова, 2005), Petrulīte (Петрулите, 2003) u. c..

Darba struktūra: teksts atspoguļots uz 60 lpp, kas sadalīts anotācijā latviešu un angļu valodā, ievadā, divās nodaļās, 8 apakšnodaļās, nobeigumā, secinājumos, literatūras un avotu sarakstā un pielikumā. Pētījumu ilustrē 11 attēli, 4 tabulas, bibliogrāfijas sarakstā iekļauti 50 literatūras un avotu nosaukumi. Pētījumam pievienoti 10 pielikumi.

1. Radošuma jēdziena skaidrojums teorētiskajās atziņās

1.1. Radošuma raksturojums

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca „radošums” tiek definēts kā, „īpašība būt radošam; spēja radīt jaunas materiālās vai garīgās vērtības vai sakārtot idejas un reālās īstenības parādības īpatnējās attiecības, izteikt oriģinālas, interesantas domas, pieejas u. tml.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 143), turpat termins “radošs” tiek skaidrots kā kaut kas “tāds, kas garīgas darbības procesā rada oriģinālas idejas, garīgās vai materiālās vērtības; tāds, kura radošuma rezultātā rodas dažādas jaunas idejas, garīgās vai materiālās vērtības” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 143).

Pedagogs R. Fišers (*Fisher*) radošumu uzskata par cilvēkam piemītošu īpašību, „ko radoši cilvēki izmanto, lai iegūtu radošu rezultātu. Par radošu ideju vai produktu parasti uzskata kaut ko oriģinālu un piemērotu jauniem apstākļiem”. Šī īpašība pēc R. Fišera domām saistīta ar tādiem radošuma aspektiem kā:

- **„radītā ideja vai produkts,**
- **radīšanas process,**
- radošā cilvēka personība,
- **radoša vide**” (Fisher, 2005, 48).

Analizējot R. Fišera rakstīto var secināt, ka radošums ir viss cilvēka emocionālās attieksmes un spēju kopums, kas ļauj attīstīt radošas domas, idejas vai iztēles veidolus (Fisher, 2005, 48).

Savukārt, L. Jungs (*Jung*) skaidro, ka radošums ir ne tikai intuīcija, fantāzija un ideju pārpilnība, bet tās ir arī plašas dažādu faktu zināšanas, kuras var daudzveidīgi izmantot idejas attīstīšanā (Jung, 2001, 105). Un tas ir arī loģiski, jo bez elementārām zināšanām ko un kā darīt, nebūtu iespējams idejas un fantāzijas realizēt.

Krievu psihologs Ļ. Vigotskis (*Выготский*) par radošu darbību uzskata tādu cilvēka darbību, kas rada kaut ko jaunu. Tam nav nozīmes, vai tās ir radošas mākslinieciskas darbības – glezna, skaņdarbs, dzeja vai horeogrāfija -, sadzīves priekšmets, vai ievērojama celtnē, vai arī idejas vai jūtas, kas dzīvo un ir atrodamas tikai pašā cilvēkā un ko apkārtējie, varbūt, uzreiz arī neredz, tomēr tā jau ir radošuma izpausme (Выготский, 1991).

Cilvēks piedzimstot saņem „ģenētiskus dotumus”, uzskata J. Pliners un V. Buhvalovs, tāpēc „mērķim, kura dēļ vērts dzīvot, jābūt radošai darbībai”. Tātad, analizējot J. Plinera un V.

Buhvalova rakstīto var secināt, ka visi cilvēki ir ar radošuma iedīgļiem, bet lai tos attīstītu un realizētu nepieciešamas pašizglītošanās ceļā attīstīt radošās īpašības:

- prasmi izvēlēties radošu (cienīgu) mērķi un pakļaut savu darbību tā sasniegšanai,
- prasmi plānot un kontrolēt savu darbību,
- prasmi atrast un risināt problēmas, kuras veido mērķa kodolu,
- prasmi aizstāvēt savu pārliecību (Pliners, Buhvalovs, 2002).

Analizējot Dr.habil.paed., Dr.habil. psych. A. Vorobjova darbu, tiek secināts, ka radoša iztēle ir process, kura laikā patstāvīgi tiek veidoti jauni un oriģināli tēli. Radošās darbības process tiek sadalīts trīs stadijās:

- „sagatavošanās stadija, kad tiek izvirzīts mērķis, pārdomāti problēmas iespējamie risināšanas varianti,
- jauno tēlu un priekšstatu realizācijas korekcijas stadija un to realizācija reālā priekšmetā, parādībā utt.,
- jaunā priekšmeta (parādības) aprobācija un reālajā dzīvē ieviešanas stadija” (Vorobjovs, 2000, 113-114).

Toties P. Veilers (*Weiler*) radošumu jeb kreativitāti raksturo kā aizspriedumu atmešanu un atvērtību visam jaunajam. Viņš uzskata, ka būt radošam nozīmē:

- atbrīvoties no vecām, gatavām un īpaši no atzītām domāšanas struktūrām;
- būt atvērtam jaunai informācijai (vienalga, no kurienes tā nāk);
- būt atvērtam pret pārsteigumiem;
- būt atvērtam pret sakarībām;
- **koncentrēties uz procesiem, nevis uz rezultātu,**
- būt vēriģam – ievērot to, kas ir. Aizmirst to, kam ir jābūt, kas var būt, kam būtu jābūt un kas varētu būt (Weiler, 2001, 49).

Ļoti nozīmīgs, pēc autores domām, ir gan A. Vorobjova gan P Veilera, gan R. Fišera apgalvojums, ka **radošums ir pats process**, jo pasaulē, kas pakāpeniski arvien vairāk orientēta uz gala produktu, ir svarīgi, lai bērni saprastu, ka pati darbošanās, ir tikpat nozīmīga vai pat vēl nozīmīgāka par pašu darbības rezultātu).

Savstarpēji līdzīgās domās ir S. Torps (*Thorpe*) un B. Dufija (*Duffy*), aicinot ne vien „atbrīvoties no vecām, gatavām un īpaši no atzītām domāšanas struktūrām”, bet sekot A. Einšteina piemēram un pārkāpt likumus, jo tieši likumi ir tie, kas kavē novatorisku ideju radīšanu (Thorpe, 2005). Radošums sevī ietver: redzēt lietas “jaunā gaismā”, spēju mācīties no pagātnes pieredzes un attiecināt to uz jaunām situācijām, domāt “ārpus rāmja”, izmantot

netradicionālas ieejas problēmu risināšanai, iet “ārpus” dotās informācijas un radīt kaut ko oriģinālu (Duffy, 2006, 19).

Jau 20. gs. 30 gados latviešu pedagogs, psihologs un filozofs J. A. Students rakstīja, ka radoša, apzinīga un brīva „psīciska darbība” izpaužas fantāzijā, un tā ir „tādu priekšstatu darināšana, kas bagātāki par īstenības priekšstatiem. .. Spilgtas personības nav fantasti, kas „būvē gaisa pilis”, t.i., domā lielas lietas, bet neko nepiepilda...; personības cilvēki zina, kas iespējams, kas ne, kas īstens, kas neīstens, ko viņi grib un ko var, un, izvirzot ideālus – seko savai spēcīgajai dziņai labot sevi, citus un visu dzīvi saskaņā ar ideāliem” (Students, 1998, 153-155).

Savukārt M. Montesori pedagoģijas pedagogi I. un J. Milleri-Hohāgeni (*Muller-Hohagen*) analizējot savu pieredzi ir secinājuši, ka bailes un nedrošība mums dod iespēju radoši domāt, attīstīties un darboties (Muller-Hohagen, 2011, 63). Šeit varētu atzīmēt vēl vienu īpašību – slinkumu - , kas cilvēkam liek izgudrot dažādas palīgierīces, kas atvieglo uzdevumu izpildi.

Ar vārdu *radošums*, parasti, saprot cilvēka spēja radīt kaut ko jaunu un negaidītu. Tas tiek uzskatīts par inteliģenta cilvēka vēlamu īpašību. Radošums vairāk tiek saistīts ar mākslas un zinātnes jomām, bet var parādīties arī ikdienas dzīves situācijās. Būtiski, ka radošums ir kaut kas tāds, ko iespējams atpazīt, kur notiek darbošanās process, ka rezultātā rodas galaprodukts. Bet kā un kāpēc tas tā notiek, bieži uzskata par kaut ko nezināmu un pat mistisku. Radošuma jēdzienu ir grūti precīzi definēt, jo tas neizbēgami būtu pārāk specifiski un ierobežojoši (Takala, 1993, 91)

Pētot daudzu zinātnieku radošuma definīcijas, Kreativitātes centra vadītāja Prof., Dr. psych. R. Bebre un A. Šmita nonākušas pie slēdziena, ka *kreativitātes* jeb, R. Bebres ieviesto, latviskā analogā – jaunvārda *radošums*, definēšanai tiek izmantotas trīs dažādas pieejas. E. De Bono, A.Kestlers, R. Sternbergs, J. Gilfords radošumu definējuši, kā personības īpašību, kam raksturīga drosme, oriģinalitāte, novatorisms. T. Amabailes, G. Oldheima, A. Kaminga definīcijās radošums ir pats radīšanas process, ko raksturo radoša intuīcija, bagāta fantāzija, iedvesma. Savukārt G. Lefrauska radošumu definē kā gala rezultātu, radošo produktu, ko raksturo sabiedriskais nozīmīgums un novatorisms. (Šmita, 2005, 133; Bebre, 2003, 11).

Līdzīgas domās ir S. Raita (*Wright*) un Dr. psych. A. Petrulīte. Viņu skatījumā apzīmējums *kreativitāte* ir plašs un sarežģīts. Kreativitāte pašā pamata ir indivīda nosliece uz jaunu, oriģinālu domāšanu, uz nestandarta reaģēšanu un rīcību. Kreativitāte ir cilvēka psiholoģiska īpašība, kas dod iespēju radīt kaut ko jaunu un vērtīgu (Петрулисте, 2003,60). Spēja domāt radoši ir cieši saistīti ar mūsu uztveri un garīgajām iezīmes, kā arī ar mūsu rakstura īpašībām (Wright, 2010).

Izpētot P. Birketa un A. Maslova darbus A. Šmita secinājusi, ka radošuma veicinoši faktori ir „jaunu zināšanu apguve”, „estētiskas vajadzības”, „iespēja izpausties un gatavība rīkoties”, ka arī „emocionālie pārdzīvojumi” un „saskarsmes iespējas” (Šmita, 2005, 134).

Pastāv dažādi uzskati par to, vai visi cilvēki ir radoši. P. Veilers apgalvo, ka kreatīvi jeb radoši ir visi cilvēki. Bet ne katrs savu kreatīvo potenciālu izmanto auglīgi (Weiler, 2001). Līdzīgas domas ir arī I. un J. Milleri-Hohāgeni sakot, ka radoši mēs esam visi, ja kaut ko uzdrošināties (Muller-Hohagen, 2011, 63). Turpretī R. Zālīte to apšaubā teikdama, ka „pastāv romantisks priekšstats, ka katram cilvēkam piemīt dabiskas radoša spējas”(Zālīte,2010, 23).

Analizējot literatūru var secināt, ka visi bērni piedzimst ar radošām spējām, un pieaugušo - pedagogu, vecāku „**pienākums ir nodrošināt klimatu, kas sniegtu atbalstu bērna radošajiem pūliņiem**” (Fisher, 2005, 52). Tas, lai mūsu sabiedrībā būtu pēc iespējas vairāk radošu personību, ir mūsdienu pedagogu un psihologu viens no būtiskākajiem uzdevumiem, uzsver Dr. paed., Prof. T. S. Kamarova, un tāpēc bērni jau pirmsskolā pēc iespējas vairāk būtu jāiesaista dažādās radošajās darbībās (Комарова, 2005). Arī S. Torps (*Thorpe*) apgalvo, ka bērnībā mēs visi esam izcili novatori. Tāpēc bērni dažādās situācijās atrod fantastiskus risinājumus un nekas nespēj viņus aizkavēt (Thorpe, 2005, 19).

Radošums un iztēle sasniedz savu virsotni cilvēka dzīves pirmajos gados – bērnībā, bērniem pieaugot tā pamazām izplēn. Bet, iztēle ir tieši tas, kas ir vajadzīgs, lai saglabātu mūs intelektuāli elastīgus un radošus mūsdienu sabiedrībā (Wright, 2010, 2).

Mūsdienu pedagoģiskajā procesā ir aktuāla R. Fišera grāmatā „Mācīsim bērniem domāt” izlasāmā Ž. Piažē atziņa: „Izglītības galvenais mērķis ir izveidot cilvēkus, kuri spēj paveikt kaut ko jaunu, nevis tikai atkārtot to, ko radījušas jau iepriekšējās paaudzes, - radošus cilvēkus, kuri spēj izgudrot un atklāt. Otrs izglītības mērķis ir veidot cilvēkiem kritisku prātu, kas spēj pārbaudīt, nevis tikai pieņemt visu, kas viņiem tiek piedāvāts.” To apliecinot R. Fišers saka: „Agrāk varēja apmierināties ar mācīšanos, kas bija aizgūta no pagātnes. Pietika ar reproduktīvo mācīšanās veidu,... Prasību domāt radoši nosaka nevis tikai nākotnes uzdevumi, bet arī tagadnes vajadzības” (Fisher, 2005, 46,47). Arī V. Golubina uzsver, ka bērna attīstība un izglītošanās pirmsskolas izglītības iestādē jāvirza tā, lai atklātos viņa dotumi un talanti, lai bērns augot un attīstoties kļūtu par sabiedrības prasībām atbilstošu personību (Golubina, 2007,15). Arī Sidnejas Universitātes Prof. R. Jūings (*Ewing*) (2010) “Austrālijas Izglītības pārskatā” uzsver ka, iztēles un radošuma veicināšanai vajadzētu kļūt par prioritātēm, nevis par "papildinājumiem" (Ewing, 2010, 64).

Līdzīgas domās ir arī indiešu garīgais skolotājs un rakstnieks Ošo (*Osho*) (1931-1990), īstajā vārdā Bhāgavans Šrī Radžnišs. Viņš savulaik teicis, ka, ja vien cilvēks neiemācās radīt, viņš nevar kļūt par daļu no eksistences, kas ir nepārtraukta radīšanas procesā. „Esot radošs,

cilvēks top par svētu. Radošums ir vienīga lūgšana”. Tāpēc pēc Ošo domām radošums ir viena no galvenajām lietām uz ko būtu jāliek uzsvars izglītības procesā (Osho, 2015, 78).

Radoša darbība pirmsskolā, kad bērniem tā ir aktīva un dabiska (Hibnere, Grasmane, Montessori, Smith, Thorpe, Иванова u.c.), ir maksimāli sekmējama, jo, kā uzsver V. Hibnere, „tās rezultātā notikusī psihiska attīstība var būt par sākumu augsta radošās darbības potenciāla izveidei. ... Kaut arī ne katrs bērns, kad būs pieaudzis, kļūs par mākslinieku, taču par radošu personību kādā jomā gan var kļūt ikviens cilvēks” (Hibnere, 1998, 5). Līdzīgi uzskati ir arī I. un J. Milleriem-Hohāgeniem apgalvojot, ka, pieaugušo uzdevums ir novērot bērnu radošo darbību, sniegt tajā atbalstu un dāvāt bērniem uzmanību un drošību (Muller-Hohagen, 2011, 63-64).

Veicot kreativitātes pētījumus Kārdifas Metropolitēna universitāte dekāns D. Davies (*Davies*) secina, ka radošums ir dabiska bērnu neiroloģiskās, fiziskās, sociālās un emocionālās attīstības daļa (Davies, 2011, 44), taču pedagogiem reizēm ir grūtības noteikt, kuri bērni ir ar radošuma potenciālu. Tomēr ir iespējams atpazīt bērnus, kad tie domā un uzvedas radoši, ņemot vērā šādas uzvedības izpausmes:

- jautā un izaicina, redz un veido sakarības;
- iztēlojas, kā kaut kas varētu būt;
- meklē idejas, ir atvērts dažādām iespējām;
- kritiski izvērtē idejas, darbības un rezultātu (Davies, 2011, 27-28).

Darba autores novērojumi sakrīt ar bērnu vizuālās mākslas pedagoģijas pamatlicējas Latvijā V. Hibneres uzsvērto, ka, bērniem nedrīkst likt zīmēt, veidot, aplicēt pēc jau sagatavota parauga, nedrīkst noteikt, kā un ar ko jāzīmē, jo šāda pedagoga darbība var negatīvi ietekmēt bērnu radošās pašizpausmes attīstību, jo strādājot pēc parauga vai pedagoga uzspiestiem norādījumiem bērniem tiek liegta radošā pašdarbība un attīstība (Hibnere, 1998). Līdzīgu viedokli izsaka arī O. L. Ivanova apgalvojot, ka bērnam pāragri iemācot pareizi zīmēt, tas neattīsta viņa radošumu, jo bērns vairs pats nemeklē variantus kā attēlot, parādīt to, ko viņš redzējis, dzirdējis, jutis. Bērns zīmē to, ko pieaugušais viņam iemācījis (Иванова, 2009, 14). Tāpat arī M. Bartels (*Bartel*) uzsver, ka zīmēšanas un citi mākslas darbi, kas tapuši iedvesmojoties no bērna paša novērojumiem, pieredzes un iztēles avotiem, attīsta bērna radošumu. Bet mācības, kas balstās uz noteikumiem, reproduktīvo darbību, piemēriem un demonstrācijām ir mazāk piemērotas, lai veicinātu bērnos radošumu (Bartel, 2014). Šim atziņām, diemžēl, pēc autores novērojumiem, ne vienmēr tiek sekots pirmsskolas izglītības iestādēs, un bieži vien visu bērnu darbi ir ļoti līdzīgi.

Savukārt, A. Vecgrāve apgalvo, ka bērns pēc pieaugušo iemācītā dara vizuālos darbus tad, ja tie nav pēc paša iniciatīvas. Taču, piemēram, zīmējot brīvi, bez pieaugušo iejaukšanās,

bērns savos zīmējumos izmanto tādas krāsas, kāda ir viņa emocionālā attieksme pret zīmējamo objektu. Gaišās un spilgtās krāsās bērns attēlo sev mīļas un skaistas lietas, bet „neglīto” un „slikto” zīmē tumšos toņos (Vecgrāve, 1996, 54-55).

Manuprāt, ļoti precīzi radošumu pirmsskolā izskaidro Rīgas 251.pirmsskolas izglītības iestādes "Mežciems" vadītājas vietniece B. Frīdenberga: „Ja bērni mākslinieciskās darbības rezultātā **attēlo kaut ko jaunu**, kas atšķiras no parauga vai dotā varianta, tad bērna patstāvīgā darbība tiek dēvēta par radošu jeb kreatīvu” (Frīdenberga, 2003, 7). Lai bērns patstāvīgi radoši darbotos, viņam nepieciešamas prasmes izvēlēties savai radošajai idejai atbilstošus attēlošanas tehniskos paņēmienus un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus - krāsu, otu, krītiņu un citu māksliniecisko materiālu. Tāpat bērniem jāapgūst zīmēdarbības piederumu lietošanas prasmes un iemaņas izpildīt roku kustības, kas nepieciešamas radošajai darbībai:

- dažāds roku kustības temps,
- dažāda amplitūda (virziena plašums),
- virzienu daudzveidība (horizontāls, vertikāls, slīps),
- roku pagriezieni pulksteņa rādītāja kustības vai pretējā virzienā,
- dažāds rokas piespiediena spēks,
- labs rokas kustības plūdums,
- noteikts ritms,
- kustību precizitāte (Frīdenberga, 2003, 6, 7).

Personīgi nozīmīgs darba autorei ir R. Bebres novērojums, ka, lai bērni radoši un oriģināli darbotos, pašam pedagogam jābūt atraktīvam un radošam, bet tur, kur pedagogiem ir stereotipiska pieeja, arī bērniem parādās standartizētas domāšanas formas (Bebre, 2003, 17). Darba autores novērojumi liecina, ka, ja bērni redz, kā pedagogs radoši darbojas, bērni izrāda velmi darboties līdzīgi un izsaka dažādas oriģinālas idejas un priekšlikumus. Kā piemēru var minēt gadījumu, kad darba autore pēcpusdienas cēlienā, pirmsskolas izglītības telpu dekorācijas vajadzībām, pārveidoja zaķa zīmējumus „apgērbjot” tos, arī bērni ar azartu aizrāvās dažādu zīmējumu pārveidošanā, un, atnākot vecākiem, nevēlējās doties mājā līdz iecerēto nebija paveikuši.

Pirmsskolas izglītības iestādes „Lotte” izglītības metodiķe Mag.paed. I. Pudāne sakopojusi ieteikumus bērnu radošuma veicināšanai:

- „Pedagoģisko darba procesu veidot radošu, saturiski bagātu un interesantu, iesaistot tajā katru bērnu, atbilstoši viņa spējām.

- Plānot darbības, kuras ir rosinošas, cienīt bērnu kā personību, **rēķināties ar viņa vēlmēm un vajadzībām**, ļaut eksperimentēt, kļūdīties, fantazēt un savās fantāzijās dalīties ar citiem.
- ļaut bērnam ar entuziasmu izmēģināt dažādas aktivitātes, lai viņš spētu izvērtēt, kuras darbības viņu patiešām aizrauj.
- **ņemt vērā bērna izteiktos viedokļus.**

Nepieciešams aktivizēt:

- vizuāli radošās darbības: zīmēt, līmēt, veidot utt.;
- darbības ar priekšmetiem, no dažādiem materiāliem – koka klučiem, kartona kastēm, plastmasas pudelēm utt., konstruēt un veidot interesantus, iztēlē radītus, sadzīvē nebijušus priekšmetus;
- bērna iepazīstināšanu ar daudzveidīgiem literāriem darbiem, lai bērns iztēlē spētu iejusties varoņu tēlos un, pēc vajadzības, tos radoši attēlot;
- pašsacerētu stāstu izdomāšanu un savu grāmatiņu veidošanu;
- rotaļas ar pārgērbšanos, piedāvājot bagātīgu rekvizītu klāstu – katra bērna interesēm un vēlmēm. Iestudējot teatrālus uzvedumus, ļaut bērniem pašiem izvēlēties sev atbilstošus tērpus;
- vērojumus un ekskursijas dabā: vērot kokus, kukaiņus, putnus, gulēt zālē un vērot debesis, iziet lietū un sajūst kā slapjās pīles nosēžas uz plaukstas utt. Pēc novērotā, bērns pēc sajūtām, attēlo to uz papīra” (Pudāne, 2012).

Starptautiskajā konference Čitā 2014.gada aprīlī I. A. Karpova (*Kapnova*) uzsvēra mākslas integrācijas nozīmi pirmsskolas izglītības sistēmā, kam ir būtiska ietekme uz bērna domāšanas attīstību. I. A. Karpova apgalvo, ka sintizēta vizuālā māksla, mūzika, horeogrāfija (deja), runa, pirmsskolas izglītībā, no vienas puses, veido bērnu par radošu personību, nodrošina pašapziņas attīstību un ļauj pašrealizēties un, no otras puses, nodrošina stabilas pozitīvas mijiedarbības veidošanos bērna sadarbības izveidē ar vienaudžiem un pieaugušajiem (Карпова, 2014).

Darba autore analizējot pedagogu un psihologu atziņas secina, ka radošās spējas piemīt visiem cilvēkiem, visos vecumos, ne tikai mākslas un zinātnes pārstāvjiem. Radošums ir cilvēka īpašību un spēju kopums kāda jauna produkta, lietas, mākslas vai literāra darba, darbības veida vai idejas realizācijai jebkurā dzīves jomā. Radošums ir pats radīšanas process, un pasaulē, kas pakāpeniski arvien vairāk orientēta uz gala produktu, ir svarīgi, lai bērns saprastu, ka pati darbošanās, ir tikpat nozīmīga vai pat nozīmīgāka par pašu rezultātu.

Radošums pirmsskolā ir bērna dzīvesveids un mākslinieciska pašizpaušme, neuzspiežot pieaugušo skatījumu bērna veiktajai darbībai. Bērns ir ļoti radošs, ar spilgtu iztēli, viņa

domāšana vēl nav stereotipiska. Tomēr bērna radošums no pieaugušo puses ir atbalstāms, sekmējams un attīstāms, palīdzot apgūt iemaņas, kas nepieciešamas radošai darbībai. Bērnu radošumu veicina radošs pedagogs.

1.2. 5-6 gadus vecu bērnu radošuma attīstības likumsakarības

Iepriekšējā apakšnodaļā tika aplūkots radošuma raksturojums, un secināts, ka visi bērni ir radoši, un bērna radošums no pieaugušo puses ir atbalstāms, sekmējams un attīstāms, palīdzot apgūt iemaņas, kas nepieciešamas radošai darbībai. Lai sekmētu bērnu radošumu, ir svarīgi izpētīt bērnu radošuma attīstības likumsakarības, kas tiks aplūkotas un analizētas šajā apakšnodaļā.

Latvijas universitātes Pedagoģijas un psiholoģijas fakultātes profesors I. Puškarevs raksta: „Bērns ir personība, kura nepārtraukti turpina attīstīties. Bērns attīstās apmierinot vajadzības”(Puškarevs, 2001, 10,29), un papildinot to I. Puškarevs uzsver Ļ. Vigotska atziņu, ka bērna psihiskās attīstības vajadzības ir saskarsme un vajadzība darboties (Puškarevs, 2001, 29).

Kā uzsver B. Dufija, tad radošums ir dabiska bērnu neiroloģiskās, fiziskās, sociālās un emocionālās attīstības daļa (Duffu, 2006, 44). Bērna radošās darbības spējas, tāpat kā visas citas spējas, attīstās pakāpeniski bērnam aktīvi darbojoties, vecāku, pedagogu, mākslinieku vai citu pieaugušo vadībā. Latvijas Universitātes (turpmāk tekstā - LU) docentei Dr. paed. A. Randoha secinājusi, ka pirmsskolā bērna intelekts un viss viņa attīstības process tiek sekmēts audzināšanas procesā un bērnam praktiski darbojoties, visā viņa dzīves laikā. Šinī periodā viņā notiek “dažāda veida fiziskas un psihiskas, kvantitatīvas un kvalitatīvas izmaiņas.” Bērna attieksme pret pasauli, sabiedrību un sevi veidojas gan ģimenē, gan pirmsskolas izglītības iestādē (Randoha b, 2015).

Analizējot E. Eriksona, Ž. Piažē darbus I. Puškarevs un A. Golubeva secina, ka 5-6 gadus veciem bērniem pieaug pašnovērtējums, pārliecība par sevi un pašcieņa, ja viņiem ir **iespēja pašiem darboties, radīt**. Šajā vecumā bērni uztver tikai kādu vienu priekšmetu un parādību, nespējot to novērtēt kā veselumu. 5-6 gadu vecumā bērniem trūkst loģikas un viņi ir fantazētāji. Attēlojot savos zīmējumos reāli uztverto, viņi lieto simbolus (Puškarevs, Golubeva, 1999).

Bērnam pirmsskolas vecumā pilnveidojas visa maņu orgānu sistēma, taču galveno lomu pasaules uztverē un atspoguļošanā ieņem redze un dzirde, tāpēc, lai sekmētu šo maņu orgānu

intensīvu attīstību, bērniem nepieciešams radoši darboties – zīmēt, veidot, konstruēt, muzicēt, rotaļāties u.t.t. (Vorobjovs, 2000, 85). V. Hibnere uzsver, ka, lai nodrošinātu bērnam visefektīvāko kādas darbības attīstības vai psihes komponenta attīstības rezultātu, tas jā dara piemērotā sensitīvās attīstības posmā, jo šajā laika bērnam attīstības process padodas visvieglāk (Hibnere, 1998, 31).

Liela nozīme bērna personības attīstībā pirmsskolas vecumā ir sajūtu attīstībai. Ja tai nepievērš uzmanību, tad bērniem veidojas vienaldzība pret to kādā krāsā, kādas formas un kādas īpašības piemīt dažādiem objektiem, un tas savukārt kavē gan bērna radošās iztēles, gan radošās darbības attīstību. Vizuāli mākslinieciskajai darbībai par visnozīmīgākajām uzskata redzes sajūtas, taustes sajūtas un kinētiskās sajūtas (Hibnere, 1998, 34,35).

Redzes sajūtu V. Hibnere raksturo kā distances sajūtu, kas gūstama no objekta izzināšanas lielākā vai mazākā attāluma. Sekmējot bērna sajūtu attīstību, liela nozīme ir bērna pozitīvām emocijām, jo bērna redzes sajūtas ir saistītas ar viņa emocionālo sfēru. Ar redzi bērns uztver apkārtējās pasaules formas un krāsas, tādēļ bērna radošajā darbībā liela nozīme ir krāsu sajūtām. Bērniem sešu gadu vecumā jau ir diezgan labi izveidojusies krāsu sajūta un viņi jau var saskatīt dažādas nokrāsas, lai gan savos zīmējumos bērni lieto tikai dažas no pieejamam krasām, jo to nosaka krāsas bērna apkārtējā vidē. Svarīga loma krāsu sajūtas attīstībā ir bērna uzmanības pievēršanai krāsām arī sadzīvīskajā līmenī ģimenē. Ja tam tiek pievērsta uzmanība, tad pirmsskolas vecumposma beigās bērns jau prot nosaukt visas krāsas ko apzīmē ar noteiktu nosaukumu, piemēram, zaļā, zilā, sarkanā, dzeltenā krāsa (Hibnere, 1998, 35-38).

Turpinot par sajūtām, kas ir nozīmīgas bērnu personības attīstībā pirmsskolas vecumā, V.Hibnere min taustes sajūtas, kas ir raksturīgas manuālai darbībai. “Tās ir kontakta sajūtas, taktilo (pieskāriena) un kinētisko (kustību) sajūtu mijiedarbības rezultāts” (Hibnere, 1998, 39). Lai bērniem vieglāk būtu reālistiskāk attēlot iecerēto objektu, būtu svarīgi, lai viņš vispirms to izzinātu ar taustes palīdzību vai pat atveidotu plastiskā materiālā (Hibnere, 1998; Sīmane, 1998).

Vizuāli mākslinieciskajai darbībai ļoti svarīgas ir arī kinētiskās sajūtas, kas ir kontakta – ķermeņa locekļu un stāvokļu sajūtas. Lai vizuāli radoši darbotos bērniem nepieciešama rokas sīkās muskulatūras attīstība, kas attīstās ļoti lēnu – pirmsskolas vecuma beigās un jaunākajā skolas vecumā (Hibnere, 1998).

Piecus gadus veci bērni zīmē atsevišķus izolētus priekšmetus, kas nav sižetiski saistīti, mājas, puķes, kokus, mašīnas, cilvēku figūras, bet pamazām tie kļūst saistīti. Bērns ar zīmējumu palīdzību sniedz vizuālu informāciju par to, ko izzinājis apkārtējā vidē, kas viņu interesē, ko pārdzīvojis. Tāpēc svarīgi ir attīstīt bērniem novērošanas spējas. „Novērojumos bērniem veidojas emocionāla attieksme pret dabas un sabiedriskās dzīves parādībām” (Studente,

Dzintare, Hibnere, Jākabsons, Kārkliņa, Laizāne, Matule, Salputra, 1985, 116). Novērojumi dabā, sabiedrībā var attīstīt bērna iztēli un radošumu. Pēc novērojumiem bērns, izvēloties sižetu, var attēlot noteiktas ainas.

Bērnu kā brīnišķīgi radošu parādību, jo viņa garīgās formas atšķiras no pieaugušā, raksturo medicīnas doktore, Montessori pedagoģijas pamatlicēja M. Montessori (*Montessori*). Bērna garīgās formas viņa sauc par “absorbējošo prātu”. M. Montessori uzskata, ka radošais periods bērniem beidzas drīz pēc pieciem gadiem, jo beidzas arī sensitīvais periods — jutīgums. Tāpēc labākās īpašības, kuras mēs varam veicināt, ir radošās īpašības, kuras izveidojas radošajā periodā un, ja mēs neļaujam bērniem šajā laikā sevi pierādīt pašiem radoši darbojoties, tad vēlāk tas jau būs bezjēdzīgi, jo šajā periodā bērniem svarīgas ir tās lietas, ko bērns pats atklāj, un bērni darbojās tā, kā daba liek, nevis dara to ko liek darīt skolotājs. M. Montessori aicina vienmēr atcerēties, ka vēl viena lieta, kas raksturīga radošajam periodam ir tas, ka katrs iespaids un rezultāts vienmēr paliek bērnu atmiņā un, ka radošajā periodā bērns no neapzināta radītāja kļūst par apzinātu darītāju (Montessori, 1966, 1949).

Mākslai ir īpaša nozīme, uzsver B. Dufija un, tad, kad tā tiek mācīta bērniem piemērotā veidā, tā var viņus bagātināt un stimulēt. Māksla pastiprina dažādu smadzeņu daļu mijiedarbību, kas atbild par emocijām un loģiku. Izmantojot mākslu, tiek veicināta pozitīva rakstura attīstība. Tāpat arī māksla stimulē bērna izziņas procesa, valodas, motorisko un sociālkognatīvo attīstību (Duffy, 2006, 75).

Liela nozīme bērna radošo spēju attīstībai ir paša bērna interesei par kādu no mākslinieciskās darbības veidiem. B. Frīdenberga iedala bērna radošo māksliniecisko darbību trīs attīstības stadijās:

- bērns nodarbojas ar radošo māksliniecisko darbību sev drošos un zināmos apstākļos, bez pedagoga, vecāka pamudinājuma,
- bērns pats izvēlas sev zināmus mākslinieciskās darbības veidus jaunās, neparastās, bet līdzīgās situācijās – nostiprina iegūtās iemaņas,
- bērns pats izvēlas tehniku ar kuru vislabāk var attēlot konkrētu tēmu, bērnam rodas izpratne par dažādiem vizuālās mākslas tehnikas veidiem (Frīdenberga, 2003).

Gandrīz 95 % pieaugušu cilvēku psihiskās darbības regulācijā vadošā ir kreisā smadzeņu puslode, bet bērni izmanto abas smadzeņu puslodes. Tomēr bērniem pieaugot, izglītības sistēmas iespaidā, labajai puslodei, kas kontrolē radošo domāšanu, netiek dota iespēja pietiekamai darbībai, un lielāka koncentrēšanas tiek likta uz kreiso smadzeņu puslodi, kas ir racionālā jeb loģiskā puse. Lai veidotos radoša personība, ir svarīgi, lai būtu attīstītas abas smadzeņu puslodēs regulētās funkcijas – domāšana, analīze, fokusēta un vienota veseluma

uztvere, gan īslaicīgā gan ilglaicīgā atmiņa, emocijas, zemapziņa, iztēle, fantāzija un intuīcija (Puškarevs, Golubeva, 1999; Carter, Rusell, 2004).

Manuprāt ļoti svarīgu faktu veicot pētījumus atklājusi Dr. psych. A. Petrulīte. Viņa izpētījusi, ka tieši 5-6 gadu vecumā bērniem ir visaugstākie rādītāji domāšanas oriģinalitātē. Šajā vecumā bērniem ir tēlaina domāšana un bagāta radošā iztēle (Петрулите, 2003,59).

5-6 gadu vecumā bērni bieži uzdod jautājumus, interesējas par grāmatām, zīmē, raksta, viņiem „rodas nozīmīga vajadzība ar patstāvīgu darbību apliecināt sevi, savu neatkarību un varēšanu” (Sīle, Volkova, 2011, 7), un kā secina A. Randoha, tad pirmsskolas vecumā bērniem pašiem neapzinoties izpaužas spēja izprast, domāt, iegaumēt informāciju, ka arī veidot un izmantot spriedumus. Pirmsskolā bērniem veidojas priekšstati par apkārtējo pasauli, sabiedriskās dzīves norisēm un lietām (Randoha b, 2015).

Analizējot un salīdzinot autoru (A. Golubevas, V. Hibnere, I.Puškareva, A. Petrulītes, B. Frīdenbergas u.c.) atziņas par bērnu radošuma attīstības likumsakarībām, var secināt, ka, jo labāk mēs pazīstam bērnu vecumposmu psihiskās un emocionālās īpatnības, jo sekmīgāk mēs varam veikt darbu bērnu radošās aktivitātes veicināšanā. Tāpat, apkopojot apakšnodaļā rakstīto, darba autore izdara secinājumus, ka bērni 5-6 gadu vecumā ir radoša personība, kurai nepieciešams sevi apliecināt patstāvīgā radošā darbībā. Lai bērni to sekmīgi varētu izdarīt, pedagogu, vecāku un sabiedrības pienākums ir attīstīt bērniem novērošanas spējas, sekmēt sajūtu attīstību, domāšanu, analīzi, uztveri, atmiņu, emocijas un veicināt radošās īpašības, jo tieši šajā vecumā bērniem ir sensitīvās attīstības posms, kad radošās attīstības process padodas visvieglāk un ir dabisks. Priekšstati par apkārtējo pasauli veidojas no bērna paša pieredzējumiem – viņa sajūtām, uztvērumiem, psihiskajiem pārdzīvojumiem un stāvokļiem. Pamazām pasaules iepazīšanas loki paplašinās. Sākas analīze, vispārināšana, pakāpeniska abstrahēšanās no konkrētā un vispārīgo.

1.3. Vizuālā māksla – radošuma sekmētāja

1.3.1. Vizuālā māksla

Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca vizuālā māksla tiek skaidrota kā “māksla (mākslas veidi), ko uztver ar redzi. Skolā- mācību priekšmets, kurā attīsta skolēna spējas, iemaņas un prasmes vizuālajā mākslā (zīmēšanā, veidošanā)” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 192).

Savukārt V. Hibnere terminu – vizuāls - skaidro kā - uz redzi attiecināmu, redzamu, ar acīm uztveramu iespēju. Gan ar neapbruņotām acīm saskatāmu, gan tādu, kas saskatāms ar monokli vai binokli, mikroskopu vai teleskopu (Hibnere, 1998, 187).

Savulaik J. A. Students norādījis, ka mākslai cilvēka dzīvē ir vislielākā nozīme. „Māksla runā uz mūsu sirdīm; viņa aizkustina mūsu iekšējo pasauli, mūsu dvēseli. Ja cilvēks daudz maz nes sevī kultūras apziņu, viņš nevarēs neatzīt, ka mākslai ir suģestētājs spēks, mistiska vara. Lai cilvēks labāk saprastu mākslas būtību, viņš mākslas pasaulē jāaudzina, un kur tas jau no mazotnes darīts, tur cilvēks ir ar cēlāku sirdi” (Students, 1998, 30-31).

Kā uzsver V. Hibnere un L. Grasmane, vizuālā māksla kā vispārīzglītojošs mācību priekšmets harmonizē izglītības sistēmu, jo sekmē bērnu estētisko audzināšanu un radošas personības attīstību. Tās saturā ietilpst iepazīšanās ar vizuālo mākslu un tādi praktiskas radošās darbības veidi kā – tēlotājdarbība, ornamentālā un dekoratīvā darbība, konstruktīvā darbība ar papīru (Hibnere, Grasmane, 2000, 8).

Valsts izglītības satura centra (turpmāk tekstā – VISC) pirmsskolas izglītības mācību satura programmas vizuālās mākslas rotaļnodarbību mērķis ir - sekmēt bērna radošo spēju attīstību un estētisko gaumi mākslinieciskā darbībā. Savukārt tās uzdevumi ir:

- „rosināt vērot un attēlot apkārtējo vidi zīmējumā, izmantojot mākslinieciskos izteiksmes līdzekļus;
- rosināt vērot un attēlot apkārtējo vidi gleznojumā, jaucot krāsas un iegūstot krāsu toņus;
- rosināt vērot un attēlot apkārtējo vidi plastiskos materiālos; sekmēt bērnu radošo pašizpausmi, gūstot prieku par savu veikumu” (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 20).

Vizuālas mākslas mērķis pirmsskola ir veicināt bērniem apgūt dažādu apkārtējo lietu un parādību attēlošanu (Randoha b, 2015), un tās „pamatuzdevums ir veicināt bērnu psihisko attīstību” (Avotiņa, Ceplīte, Dubinska, Laizāne, Tiltiņa, Upmane, 1987, 74). Mākslai, kā spēlei, ir būtiska funkcija bērna kognitīvai un sociālai attīstībai. Caur mākslu, bērniem aktīvi jāveido izpratne par sevi un apkārtējo pasauli, nevis tām vienkārši jāķļūst par „tukšām” zināšanām (Wright, 2010, 7).

Par vizuālās mākslas rotaļnodarbībām - zīmēšanu, veidošanu, aplicēšanu, pirmsskolas vecumā ir izveidojies uzskats, kā par jauku laika pavadīšanu vai tādu nodarbi, kas tikai attīsta bērna rokas sīko muskulatūru un veido prasmi darboties ar dažādiem zīmēdarbības piederumiem (Randoha, 2015). 2016.gada 22.janvāra konferencē „Skolotājs un bērns izglītības sistēmā” A.Randoha uzsvēra, ka vizuālā māksla bērnam ir līdzeklis kā pašam sevi izzināt un novērtēt, attīstīties, iepazīt un izzināt apkārtējo sabiedrību un pasauli, iegūt un pilnveidot savu

pieredzi, veidot attieksmi pret sabiedriskās dzīves norisēm. Savukārt pieaugušajam vizuālā māksla ir līdzeklis un darbību kopums, kā bērnu iepazīstināt ar apkārtējo pasauli, vērot un veicināt viņa attīstību (Randoha, 2016).

Kopveseluma pieeja zīmēšanas mācīšanas un mācīšanās procesam vizuālajā mākslā ir līdzeklis uztveres un domāšanas spēju paplašināšanai, radošas attieksmes veicināšanai, vizuālās mākslas valodas izkopšanai, saskarsmes veicināšanai un izpratnes par mākslu veidošanai. Vizuālajā mākslā ir jābūt līdzsvaram starp pašu „radīšanas procesu kā rezultātu un mākslas produktu kā rezultātu” (Druvaskalne-Urdze, 2004).

Izvirzot vizuālās mākslas mērķus Z. Sīmane norāda, ka tie nebūt nav iemācīt bērnus pareizi uzzīmēt kādu konkrētu lietu, bet gan:

- attīstīt tēlaino domāšanu, ļaujot abstrahēties no reālās situācijas ar fantāziju un tēlošanas jēdzienu apzināšanu;
- veicināt radošu attieksmi pret darbu;
- veidot prasmi vērot, salīdzināt, pamanīt;
- radīt pozitīvas emocijas pret mākslu un tās valodu – līniju, formu, krāsu;
- izprast tēlotājmākslas veidus un žanus (Sīmane, 1998, 4-5).

Darbošanās ar dažādiem vizuālās mākslas veidiem un bērna iepazīstināšana ar tēlotājmākslas darbiem, rosina bērnam iztēli, domāšanu, pieprasa valodas vārdisko lietojumu un rada nepieciešamību vērtēt savu darbību. Tas savukārt rada platformu uz kuras attīstīties domāšanai un sekmē bērna intelektuālo attīstību (Golubina, 2007, 70).

Ka uzsver V. Hibnere un L. Grasmāne: „Vizuālā māksla ir kultūras sastāvdaļa” (Hibnere, Grasmāne, 2000, 8). Pēc viņu domām māksla nodrošina dzīvē un pedagoģiskajā procesā neverbālu saskarsmi. Tā palīdz apzināt sevi plašajā pasaulē un sekmē bērna estētisko audzināšanu un radošas personības attīstīšanu. Vizuālā māksla sniedz atslodzi, nodrošinot bērniem atpūtu no citiem mācību priekšmetiem un dod enerģiju, jo radoši darbojoties, tiek aktivizēta labā smadzeņu puslode, bet lielākoties mācību procesā tiek noslogota kreisā smadzeņu puslode (Hibnere, Grasmāne, 2000, 7-9).

Vizuālajai mākslai ir svarīga loma bērna fiziskajā, emocionālajā un kognitīvajā attīstībā. Vizuālajā mākslā bērni var izteikt savas emocijas, būt patstāvīgi, un tā veido uzticību. Diemžēl, jo bērni kļūst vecāki, tie zaudē uzticību un entuziasmu vizuālās mākslas darbībām, kas var sniegt tik daudz prieka, konstatējusi Dr. psych. S. Krosere (*Crosser*), tāpēc S. Krosere aicina katru reizi, kad bērns kaut ko zīmē vai vienkārši ķēpājas ar krāsu, apstāties, apbrīnot un slavēt bērna darbošanos, jo vārdi iedrošina un iedvesmo (*Crosser*, 2008).

Pēc vispārpieņemtā uzskaitījuma vizuālo mākslu iedala dažādos veidos – grafikā, glezniecībā, tēlniecībā, lietišķā mākslā (dažādu materiālu radoša lietošana un mākslinieciskā

apdare), arhitektūrā, dizainā, vides mākslā, interjera mākslā, scenogrāfijā, kinētiskā mākslā, instalācijā, kolāžā (jauktu materiālu darinājumi), foto mākslā, elektroniskā - datortehnikā un lāzertehnikā - radītajos mākslas darbos (Hibnere, 1998, 143).

Vizuālās māksla pirmsskola tiek iedalīta četros veidos – zīmēšanā, veidošanā, aplicēšanā un dizaindarbībā ar papīru jeb origami locījumos (Golubina,2007; Hibnere, Grasmane, 2000, Frīdenberga, 2003), savukārt, VISC izstrādātājā pirmsskolas izglītības mācību satura programmā vizuālajā mākslā tiek izdalīti tikai divi veidi – zīmēšana/gleznošana un veidošana (Āboltoņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012)

Zīmēšana ir „īstenības vai iztēles priekšmetu attēlošana plāknē ar zīmuli, spalvu, ogli, krītu vai citiem grafiskiem līdzekļiem. Mācību procesā to izmanto skolēnu māksliniecisko spēju, iemaņu un prasmju attīstīšanai, kā arī mākslinieciskās gaumes veidošanai u. tml.” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca, 2000, 192).

Kā uzskata J. Riņķis, tad mācoties zīmēt cilvēks apgūst savu smadzeņu vadīšanas mākslu, un galvenais ieguvums zīmējot ir precīzākas uztveres attīstīšana, kuras ietekmē, savukārt, mainās arī domāšana. Cilvēkam ir neapzināta, automātiska tendence ieraudzīt to, ko viņš grib ieraudzīt, bet mācoties zīmēt, šī tendence tiek izmainīta, kā rezultātā iegūst daudz tiešāku uztveri (Riņķis, 2007, 50-52). Un, kā uzskata J. Riņķis, tad, lai uzzīmētu kādu priekšmetu, cilvēku vai ainavu, ir nepieciešamas piecas prasmes:

- jāprot saredzēt kontūras,
- jāsaprata gaismas un ēnas,
- jāsaprot proporcijas,
- jāprot uztvert telpu,

jāspēj ieraudzīt koptēlu (Riņķis, 2007,51).

Gleznošanas darbiem pirmsskolā vispiemērotākās ir guašas un akvareļa tehnikas, un, kā uzsver V. Hibnere un L. Grasmane, tad gleznošana pirmsskolā jāuzsāk ar guaša tehniku (Hibnere, Grasmane, 2000.95).

Pēc VISC izstrādātās pirmsskolas izglītības mācību satura programmas bērniem 5-6 gadu vecumā zīmēšanā/gleznošanā jāprot:

- zīmēt līniju ritmus noteiktā laukumā;
- zināt zaļu, oranžu, violetu krāsu;
- gūt pozitīvu pārdzīvojumu, zīmējot un gleznojot;
- lietot zīmēšanas piederumus un materiālus;

- zīmēt ornamentus un latvju rakstus; ritmiskus zīmējumus; apkārtējās (dabas un sociālās) vides objektus; cilvēkus un dzīvniekus pēc tieša vērojuma, pieredzes, iztēles;
- uzklāt krāsu ar otu, ievērojot virzienu;
- ieklāt ar krāsu konturētu zīmējumu;
- tonēt papīru, piemēram, ieklājot krāsu, smidzinot, pludinot (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 20-22).

Veidošana – ”bērna vai mākslinieka patstāvīgs darbs mīkstā plastiskā materiālā – plastilīnā, mālā u. c.; māksliniekam tā var būt skice – starpposms starp ieceri un radošo darbu” (Hibnere, 1998, 186). Darbojoties ar plastiskiem materiāliem, bērniem nostiprinās pirkstu sīkā muskulatūra kā arī veidojas telpiskā uztvere. V. Golubina izsaka viedokli, ka „veidošanas darbībām ir īpaša ietekme uz psihisko uztveri”, jo, ja bērnam darbiņa kaut kas nesanāk, viņš tūlīt var izjaukt un darbu pārtaisīt, tā „apmierinot savu iztēli (Golubina, 2007, 196).

Veidošanas galvenais uzdevums ir ar taustes palīdzību izjust attēlojamas virsmas (arī zīmējuma virsmas) reljefu. To var saukt arī par trīsdimensiju domāšanas attīstīšanu ar taustes palīdzību vai veidojama objekta formu analīzi (Sīmane, 1998, 42).

VISC izstrādātajā programmā aprakstīts, ka 5-6 gadus veciem bērniem darbojoties ar plastiskiem materiāliem jāapgūst šādas prasmes:

- patstāvīgi izvēlēties veidošanas materiālu atbilstoši darba iecerei;
- veidot dekoratīvu rakstu formas, patstāvīgi tās izkārtot;
- atveidot patstāvīgi pēc tieša vērojuma objektus, veltnējot, izstiepjot, noapaļojot, iespiežot, sastiprinot plastisku materiālu;
- veido radoši un droši, izmantojot apgūtās veidošanas tehnikas;
- saskatīt sava veikuma vienreizīgumu;
- ievērot objekta savstarpējās proporcijas;
- izcelt objekta raksturīgākās detaļas;
- veidot sižetiskus darbus sadarbojoties;
- pārklāt darba virsmu ar plastisku materiālu;
- rotāt izveidotos priekšmetus ar ritmiskiem rakstiem, izmantojot dažādus palīgmateriālus;
- patstāvīgi veltnēt ar veltnīti, piemēram, mīklu, plastilīnu, līdzsvarojot spēka samēru starp abām rokām;
- izmanto dabas materiālus un tekstilijas dažādu faktūru (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 20-22).

Aplicēšana – viena materiāla - papīra, vienkāršaina vai daudzkrāsaina attēla un ornamenta līmēšana virs papīra vai kartona (Hibnere, 1998, 149). Aplicēšana attīsta redzes un roku kustības koordināciju un „veicina psihisko procesu attīstību”, tā ir „bērna darbs, kas vērst uz uzmanības, vērtīguma un domāšanas procesu pastiprinātu darbību (Golubina, 2007, 196, 197).

5-6 gadu vecumā bērniem, pēc VISC mācību programmas, aplicēšanā jāapgūst:

- patstāvīgi izplēst no papīra vienkāršus siluetus;
- izgriezt pa kontūrlīniju vienkāršu siluetu;
- griezt salocītu papīru;
- patstāvīgi pielīmē izgrieztus un izplēstus siluetus;
- aplicēt dabas materiālus un tekstilijas;
- patstāvīgi veido vienkāršas aplikācijas;
- griezt pēc acumēra riņķi un ovālu;
- griezt uzreiz vairākas vienādas formas no vairākkārt (uz pusēm un četrkārt) salocīta papīra faktūru;
- virpināt papīru;
- veidot sižetiskas aplikācijas (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 17).

Dizaindarbība ar papīru jeb origami locījumi – ir konstruktīva darbība, kuras laikā papīra plakni pārvērš apjomīgos un telpiskos darinājumos (Hibnere, Grasmane, 2000, 30). Akcentējot šīs darbības lietderību V. Golubinaa uzsver, ka dizaindarbība ar papīru spēcīgi iedarbojas uz bērna psihisko spēju attīstību, jo šādas darbības pieprasa precizitāti, prasmi ielūkoties paraugā, uztverot tā formu un būtību, precizitāti sagriežot, salokot un nostiprinot papīru. Šāda darbošanās bērniem rada piepūli, tā sekmējot bērna prāta attīstību (Golubina, 2007, 197). Pēc VISC mācību programmas vecākās pirmsskolas vecuma bērniem jāprot locīt vienkāršus papīra modeļus (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 18).

Tāpat arī pirmsskolas vecuma bērnu zīmējumus iedala pēc satura, zīmējumos:

- pēc objekta iepriekšēja novērojuma un atmiņas,
- pēc objektu vērojuma tuvplānā,
- radošās iztēles,
- rotājošie darbi (Frīdenberga, 2003).

Kā uzskata V. Hibnere un L. Grasmane, tad bērniem pirmsskolā galvenokārt vispiemērotākā ir grafiskā darbība – parasts daudzkrāsains bērna zīmējums (Hibnere,

Grasmane, 2000, 65), kaut gan kā novērojusi darba autore, tad bērniem ļoti patīk eksperimentēt un izmēģināt dažādas jaunas tehnikas, zīmēt uz dažādām neierastām virsmām – audekla, akmens, koka, utt..

Tāpat, vizuālā māksla ir ar redzi uztverams mākslas darbs - kultūras sastāvdaļa, neverbāls saskarsmes līdzeklis. Bērna darbībai vizuālajā mākslā ir svarīga loma bērna fiziskajā, emocionālajā un kognitīvajā attīstībā. Vizuālā māksla sekmē bērna radošo spēju attīstību un estētisko gaumi, mākslinieciskā darbība sniedz prieku un atpūtu.

Apkopojot apakšnodaļā rakstīto var izdarīt secinājumus, ka vispārējā klasifikācijā ir daudzi un dažādi vizuālās mākslas veidi, bet pirmsskolā izdala četrus vizuālās mākslas veidus – zīmēšanu/gleznošanu, veidošanu, aplicēšanu un dizaindarbību ar papīru, jeb origami locījumus. Visi vizuālās mākslas veidi ir nozīmīgi bērna prāta attīstībai, redzes un roku kustības koordinācijai, tiem ir īpaša ietekme uz bērna psihisko uztveri, kā arī tie veido bērna māksliniecisko gaumi.

1.3.2. Radošuma sekmēšanas iespējas zīmēšanā

Pirmsattēlošanas stadijā bērna zīmēšanas darbība - švīkāšanās – saistīta ar bērna kustību prieku, bet ceļš uz pirmo zīmējumu sākas tad, kad bērna zīmējumos parādās punkti, un viņš pirmo reizi pamana pildspalvas, zīmuļa vai flomāstera atstātās „pēdas” (Иванова, 2009; Vecgrāve, 1996; Randoha b, 2015).

Visu mākslas darbu pamatā ir zīmējums, tāpēc, ka zīmēšana ir viena no dabiskākajām un vieglāk pieejamam mākslinieciskās izteiksmes formām, uzskata R. Smita (*Smith*). Izmantojot visvienkāršākos materiālus – krītu, zīmuli un papīra lapu -, var uzskicēt visu, ko cilvēks uztver ar redzi, fiksēt raksturīgāko, kādu ideju vai iespaidu, ka arī dažos mirkļos tvert noskaņu. Tāpēc, lai arī kāds būtu mākslas darba raksturs un izmantotie mākslinieciskās izteiksmes līdzekļi, visa pamatā allaž ir zīmējums (*Smith*, 2007, 62).

Viena no svarīgākajām nodarbēm pirmsskolā ir zīmēšana, kas veicina un attīsta bērna psihiskos procesus: bērna novērošanas un radošās spējas, iztēli un sensoro pieredzi, mākslinieciskās spējas, kā arī estētisko uztveri un gaumi, uzmanību, atmiņu un gribu, uzskata B.Frīdenberga (*Frīdenberga*, 2003). Zīmēšanas procesā bērns piedzīvo dažādas izjūtas: priecāties par zīmējumu, ko viņš ir radījis pats, bēdājas, ja kaut kas nav sanācis tā kā vēlējies. Bet vissvarīgākais: zīmējot, bērns iegūst dažādas zināšanas, nostiprina un padziļināja savas skatījumu par apkārtējo vidi, radīšanas procesā viņš sāk apjēgt lietu kvalitāti, iegaumēt to

raksturīgākās īpašības un detaļas, apgūst dažādas attēlošana prasmes un iemaņas, mācās tās pielietot savā radošajā procesā (Komarova, 2005).

Visu to, ko bērns izjūt un pārdzīvo iepazīstot un analizējot apkārtējo pasauli, viņam visveiksmīgāk ir atspoguļot zīmējumos. (Randoha a, 2015, 150). Arī Dr. paed. N. Čanga (*Chang*) apgalvo, ka zīmēšana ir instruments, maziem bērniem, lai atspoguļotu to, ko viņi ir novērojuši, pieredzējuši, par ko interesējās vai par ko domā. Viņa raksta, ka pētījumā, kas veikt 600 jūdzes uz dienvidiem no Ziemeļpola, bērnu zīmējumi lielākoties bijuši melnā un baltā krāsā. Melnā bijusi fona krāsā, kas atspoguļo nakti, bet baltā krāsā bērni zīmējuši cilvēku un dzīvnieku siluetus tumsā. Šie bērni attēloja savos zīmējumos to, ko viņi zināja (Chang, 2005). Tāpat arī Londonas Universitātes Prof. G. Kress (*Kress*) norāda, ka ceļš uz lasītprasmi ietver sevī veidus, ka bērns rod nozīmi - reālu vai iedomātu. Līdzekļi, ar kādiem bērni saprot pasauli sev apkārt, tiek izmantoti pirms bērns iemācās lasīt. Šī uztvere bieži vien tiek nodota caur zīmēm un zīmēšanu (Kress, 1997). Arī darba autores novērojumi liecina, ka bērni vislabprātāk zīmē to, kas viņiem ir aktuāls. Tā piemēram, kāds puisītis gandrīz visos savos zīmējumos attēlo kaķi, izceļot kaķa acis, jo viņam mājās ir ļoti mīļš, akls kaķis.

Pētot bērnu zīmēdarbību, T. S. Komarova atklājusi, ka 300 gados p.m.ē. Aristotelis atzinis to, ka nodarbošanās ar zīmēšanu veicina bērna daudzpusīgu attīstību. Savos pētījumos viņa atklājusi, ka par zīmēdarbības labvēlīgu ietekmi uz bērnu attīstību rakstījuši arī tādi izcili pedagogi kā J.A. Komenskis, I. Pestalocijs, F. Frebelis, kā arī daudzi mūsdienu pētnieki. T. S. Komarova secinājusi, ka daudzu pedagogu un psihologu darbos norādīts, ka nodarbošanās ar zīmēdarbību dod iespēju savstarpējai saskarsmei starp bērniem un pieaugušajiem. Tāpat T. S. Komarova šo autoru darbos atklājusi, ka zīmēdarbībai ir terapeitiska nozīme - tā novērš bērnu uzmanību no skumjiem notikumiem bērnu dzīvē, labvēlīgi iedarbojas uz nervu sasprindzinājumiem, ka arī mazina baiļu sajūtu. Zīmēdarbība bērniem rada priecīgu, jauku noskaņojumu un pozitīvas emocijas. Tādēļ ir svarīgi pedagoģiskā procesā iekļaut daudz un dažādas radošas vizuālās mākslas izpausmes veidus, jo tieši radošajā patstāvīgajā darbībā bērns spēj paradīt sevi, savu emocionālo stāvokli, savu varēšanu, prasmes un attieksmes (Komarova, 2005).

Darba autore piekrīt A. Randohas izteiktajai domai, ka pirmsskolas izglītības iestādē rotaļnodarbība ir galvenā zīmēdarbības izpausmes iespēja bērniem, bet viņu zīmēdarbībai, kas ir viena no svarīgākajām nodarbēm pirmsskolā, un tās sekmēšanai netiek veltīts pietiekami daudz laika (Randoha b, 2015). Arī Sidnejas Universitātes Prof. R. Jūings (2010) tic, ka mākslai ir potenciāls transformēt mācīšanos formālā izglītības kontekstā un nodrošināt tās atbilstību visiem bērniem. Agrīnajos bērna gados mācīšanās caur mākslu ir īpaši svarīga, jo tā piedāvā tādu mācīšanos, kurā bērns izprot pasauli sev apkārt (Ewing, 2010, 16).

Bērni izjūt nepieciešamību pēc zīmēšanas, viņiem ir aktīva, dabiska tieksme uz to (Иванова, 2009, Hibnere, 1998), **tādēļ lai to nodrošinātu bērniem nepieciešama „daudzveidīgu materiālu brīva pieejamība visas dienas gaitā, radot iespēju bērnam darboties atbilstoši savai iecerei” (Randoha b, 2015).**

Zīmēšanas procesā bērns izjūt dažādas jūtas, priecājas par skaisto paša atveidoto tēlu, jūtas sarūgtināts, ja kaut kas nav sanācis kā iecerēts, cenšas uzlabot savu veikumu vai, gluži pretēji, zaudē, nolaiž rokas, atsakoties turpināt iesākto (šajā gadījumā nepieciešama jūtīga, vērīga pedagoga palīdzība). Zīmējot bērns iegūst zināšanas, precizē un padziļina savus priekšstatus par apkārtējo. Bērns ne tikai apgūst viņam jaunas iemaņas un prasmes, kas paplašina viņa radošās spējas, bet arī iemācās tās izmantot. Bērni patstāvīgajā zīmēdarbībā ietver savas jūtas, izpratni par to, kā lietām vai apkārtējai pasaulei vajadzētu izskatīties. Tā arī ir bērnu zīmēdarbības būtība, kas izpaužas ne tikai tad, kad bērns patstāvīgi izdomā sava zīmējuma sižetu, bet arī tad, kad rada attēlu pedagoga uzdevumā, nosakot kompozīciju, krāsu risinājumu un citus izteiksmes līdzekļus, ieviešot interesantus papildinājumus u.tml. (Комарова, 2005).

Jau astoņdesmitajos gados tika uzsvērts, ka vizuālās mākslas nodarbības nav tikai zīmēšana, gleznošana – atsevišķs priekšmets -, bet caur to ir iespējams „atkārtot un nostiprināt dzimtās valodas nodarbībās ietverto mācību vielu, veicināt sākotnējo matemātisko priekšstatus veidošanos, sagatavot roku rakstīšanas iemaņu apguvei” (Avotiņa, Ceplīte, Dubinska, Laizāne, Tiltiņa, Upmane, 1987, 74). Tāpat arī, A. Randoha norāda ka, vizuālo mākslu nevar aplūkot kā atsevišķu nodarbi - zīmēšanu, gleznošanu, aplicēšanu un veidošanu, nesaistot kopā ar citām apgūstamajām nodarbēm, jo tādā veidā netiek ievērotas daudzas būtiskas lietas, piemēram, gleznošanas procesā var ietvert daudz labu un interesantu ideju, kas saistās ar lasītprasmi, rakstīšanu, matemātiku utt. (Randoha, 2016).

Galvenie psiholoģiskie noteikumi, lai norisinātos bērnu vizuāli radošā darbība, pēc V. Hibneres uzskatiem, ir pozitīvi pašreizējie psihiskie stāvokļi, motivācija darboties, iedvesma, paradumi un attieksme, emocionālais stāvoklis, dzīves un loģiskā pieredze, bērna psihi attīstības, praktiskās sagatavotības līmenis un tieksmei būt aktīvam. Bērnam ir jābūt gribai, interesei un spējām pilnveidot zināšanas un prasmes. Tāpat svarīga ir vēlēšanās apmierināt vajadzības vai nepieciešamību. Nozīmīgs bakalaura darba hipotēzes pārbaudei ir V. Hibneres apgalvojums, ka, **lai vizuāli radoši darbotos, bērnam ir jābūt izvēles brīvībai un jāapzinās pašam sevi – es gribu, es varu. Galvenie pedagoģiskie nosacījumi radošai darbībai ir pozitīvi pedagoga ierosinājumi un labvēlīgs psiholoģiskais klimats vidē, kurā bērns darbojas (Hibnere, 1998, 139).** Līdzīgas domās ir arī S. Novakoviča (*Novaković*) uzskatot, ka pirmsskolas skolotājam, ir jāgatavo un jānodrošina motivējoša vide, lai dotu bērnam iespēju

mācīties caur tausti, kustībām, redzi un dzirdi. Ir nepieciešams iekļaut darbības un izpēti ar dažādiem materiāliem un priekšmetiem, kas attīstīs bērna spējas uztvert, piedzīvot. Plānojot mākslas aktivitātes, kura bērna uztvere tiek virzīta, tiek rosināta viņa zinātkāre un attīstīta viņa sensorā uztvere (Novaković, 2015, 158).

Pedagoģiskajā procesā radošās iztēles u.c. psihes procesu attīstība ievērojami sekmējama visos radošās darbības posmos. Ja pieaugušais sekmēs bērna iztēles attīstību un radošumu, viņš veidos bērnā ticību sev, rosinās bērnu sasniegt savu mērķi gan rotaļās, gan nodarbībās, gan citās ikdienas darbībās. Šim nolūkam, ievērojot galvenos psiholoģiskos un pedagoģiskos nosacījumus, var izvēlēties ļoti daudzveidīgus darbības veidus. Bērni var veikt dažādas darbības – vides, telpas iekārtošanu, svētku noformēšanu utt., kurās mākslas paņēmieni ir tikai palīglīdzeklis, un piedevām paši var izvēlēties tēmu, materiālus, ar kuriem strādāt. Dažādu paņēmieni, ar kuru palīdzību var rosināt un attīstīt bērna radošo darbību ir apkopojusi un apkopojusi B.Frīdenberga un A. Randoha, piemēram:

- *Darbs ar kartiņām*, kur bērni krāsu toņu kartītes saliekot pēc toņiem gūst priekšstatu par dažādu toņu krāsām, spektra krāsām.
- *Vēstule zīmēšana un rakstīšana* – kad bērni pāros zīmē un „raksta” uz krāsaina papīra viens otram vēstules. Ar pagatavotajiem zīmējumiem bērni viens otru var apsveikt. Pirmsskolas pedagogs I. M. E. Kalans (Calan) saka, ka zīmējums maziem bērniem var kalpo kā saziņas līdzeklis vēl pirms bērni ir iemācījušies rakstīt, prasme zīmēt ir vienkāršāka un skaidrāka par vārdiem (Calan, 2015).
- *Darbība ar pētniecisku ievirzi*.- Pedagogs rosina bērniem sajaukt 1. pakāpes atvasinātās krāsas. A. Randoha šīs darbības apguvei ierosina izmantot krāsu pasaku – kuru klausoties bērni rotaļājas ar krāsām. Pirmo reizi izmanto vienu krāsu – pasaka par vienu krāsu, tikai pēc vairākkārtējas vienas krāsas rotaļām jauc kopā divas, trīs krāsas. Otrajā variantā krāsu pasaku var zīmēt kā stāsta vai situācijas turpinājumu, kad skolotāja stāsta situāciju un jautā bērniem kāds varētu būt atrisinājums, kuru viņi pēc tam zīmē pēc savas ieceres, vai vienojas par kopīgu atrisinājumu. Krāsu pasakas plānotais rezultāts ir virzīts uz bērna atklājumu par krāsu jaukšanas iespējām, jaunu krāsu rašanos (Randoha b, 2015);
- *Meklējumu darbībā* pedagogs bērnus iepazīstina ar dažādām sarežģītākām jauktajām zīmēšanas tehnikām, un kā apgalvo V.Hibnere un L. Grasmāne, tās „ir nepieciešamas, lai ievērotu individuālu pieeju kādam bērnam vai diferencēto pieeju tehniski vājāk sagatavotai bērnu grupai (Hibnere, Grasmāne, 2000, 90);
- ✓ zīmējums ar krītiņiem ko pārklāj ar akvareļa krāsām – ļoti piemērots ornamentālajiem darbiem (Hibnere, Grasmāne, 2000, 90), vai zīmēšana ar

- pasteļkrītiņiem, veidojot zīmējumu gan uz sausas lapas – ar mitru otu (bez krāsām) pludinot krītiņu zīmējumu, veidojot gleznojumu, gan uz mitras lapas – ar krītiņu veidojot plūstošu zīmējumu, līdzīgi kā ar akvareļa zīmuliem;
- ✓ darbs, kura pamats noklāts ar sveci vai eļļas krītiņiem, pēc tam uzklāj tušu vai melnu guaša krāsu, un, kad tuša nožuvusi, bērni skrāpē vēlamo zīmējumu ar adatu vai kādu asu kociņu;
  - ✓ monotipija: uz pamata uzliek no kartona izgrieztu figūru, pārklāj visu ar krāsu, un tad, uzliekot un piespiežot papīru, iegūst nospiedumus;
  - ✓ diatipija - bērni vienu lapu noziež ar krāsu, otru lapu uzliek virsū, un tad ar cietu priekšmetu (zīmuli, kociņu u.c.) veidot vienkāršu zīmējumu.
  - ✓ spiedogu , jeb atkārtojami lietojamas klišejas, izmantošana. Koka irbulim galā ir uzlikts gumijas, švammes vai kartupeļa (V. Hibnere un L. Grasmane gan aizrāda, ka spiedogu izgatavošanai ētisku apsvērumu dēļ nevajadzētu izmantot ēdamus augus (Hibnere, Grasmane,2000, 135)) iemērc krāsā un bērni veido uz lapas zīmējumu;
  - ✓ krāsas šļakstīšana- vecu zobu birstīti nedaudz iemērc krāsā, lai krāsa nepilētu, un virs lapas ar labas rokas pirkstu pavelk pa sariem. Var uzlikt kādu nelielu priekšmetu un apskatās, kas izveidojies;
  - ✓ rotaļas ar krāsām - zīmēdarbībai izmanto krāsaino, glancēto kartonu. Kartona lapu pārloka uz pusēm tā, lai glancētā lapas puse ir iekšpusē. Uz vienas lapas daļas saliek lielus krāsu klekšus (3-5 krāsas), tad aizloka lapu ciet un ar pirkstiņiem pa virsu veido zīmējumu.
  - ✓ mitrais zīmējums- saslapina lapu ūdenī un ar smalku otiņu zīmē ar akvareļa krāsām;
  - ✓ zīmēšana ar pirkstiem. Katru pirkstu iemērc citā krāsā. Var zīmēt punktiņus, pēdiņas utt., vai arī bērns abas rokas iemērc ūdenī, tad tās tur virs sausas lapas un gaida, kamēr visi pilieni no pirkstu galiem nokrīt uz lapas. Tad ūdens pilienus iekrāso ar krāsu, vai nu ar pirkstiem vai otu.
  - ✓ krāsu traipi- uzliek krāsas traipu, kustina papīru dažādos virzienos, lai krāsa notek vai pūš uz šo traipu ar kokteiļsalmiņu. Kad darbs nožuvjis, ja izveidojas kaut kas konkrēts, to var izgriezt un papildināt ar veidojumu citu darbu, vai arī papildināt krāsu traipus pēc savas ieceres;
  - ✓ akvatipija - uz papīra lapas ar guašu uzzīmē zīmējumu. Kad zīmējums ir nožuvjis, lapu noklāj ar melnu tušu. Pēc tam zīmējumu ieliek vanniņā ar ūdeni. Ūdenī krāsa nomazgājas, bet tuša- tikai daļēji. Paliks balts zīmējums uz melna fona;

- ✓ augu zīmogi. Uzliek ziedlapiņu vai koka lapiņu uz pamata, noziež ar krāsu un ar nokrāsoto pusi noliek uz sagatavotas lapas un ar citu lapiņu nospiež nokrāsoto lapiņu;
  - ✓ kolāža- pedagogs piedāvā tēmu, uzaicina bērniem pēc savas vēlēšanās veidot zīmējumu, izgriezt un apvienot pēc tam uz viena pamata;
  - ✓ zīmējums ar eļļu - bļodā ar ūdeni ielej eļļu. Ūdenī iegremdē akvareļa lapu, izceļ ārā un pāri eļļas laukumiem pludina akvareļkrāsas vai tušu. Pēc zīmējuma nožūšanas papildina to zīmējot ar krītiņu. Var arī gleznot ar eļļu izmantojot otas vai vates kociņus, un tad, kad zīmējums nožuvis, pludina pāri tam akvareļkrāsas.
  - ✓ neredzamās kartiņas- bērniem piedāvā izgriezt dzīvnieka figūru, uzlikt to uz lapas, apvilkt kontūru. Pēc tam iedod bērnam jaunu lapu un zīmuli, ieslēdz klusinātu mūziku, uzaicina aizvērt acis un uzzīmēt tā paša dzīvnieka kontūru. Kad atver acis, tad uzzīmēto kontūru apvelk ar biezāko līniju un koriģē, papildina un pabeidz zīmējumu;
  - ✓ zīmējums ar burbuļiem - ūdenim pievieno šķidrās ziepes un tušu, gūša krāsu vai pārtikas krāsu, un ar kokteiļsalmiņu pūš burbuļus, kurus uzliek uz lapas. Jo vairāk burbuļu, jo skaistāks burbuļu zīmējums. Kad zīmējums nožuvis, bērni to var papildināt;
  - ✓ vitrāža- ar parasto zīmuli bērns uzzīmē zīmējuma kontūru, pēc tam pipetē paņem silikāta līmi un uzklāj kontūrai. Kad līmes slānis nožuvis, figūru izkrāso spilgtā krāsā.
- *Problēmuzdevumu risināšana.* – Pedagogs dod uzdevumu- zīmēt kokus, augļus, ziedus u.c., lietojot tikai hromatiskās (košās) krāsas.
  - *Eksperimentālā darbība vai meklējuma darbība.* - Bērni zīmējuma radīšanā eksperimentējot izmanto dažādas tehnikas.
  - *Vizuālā kombinatorika.* - Modelēšanas uzdevums. Pedagogs piedāvā bērniem vizualizēt viņiem labi zināmu pasaku. Piemēram, pasakas veidošanas procesā bērni sadalās grupās: 1. grupa- zīmē pasakā attēlotos labos personāžus (katrs savu); 2. grupa - ļaunās personas, kuras darbojas pasakā; 3. grupa- dabas ainavu – pamatu pārējiem zīmējumiem; 4. grupa- kokus, ziedus, taureņus. Kad zīmējumi pabeigti Izliek darbus secībā un sacer pasaku.
  - *Nepabeigtais zīmējums*, kuru bērni katru dienu turpina zīmēt papildinot ar jaunām idejām (Frīdenberga, 2003, 10-13; Randoha b, 2015);.

Dažādas interesantas un aizraujošas idejas bērnu radošās darbības sekmēšanai var smelties J. Zāles grāmatīnā „Rotaļas ar krāsām”, kuru darba autore ne reizi vien izmanto praksē.

Tā, piemēram, darba autore kādā zīmēšanas nodarbībā, kad bērni ar eļļas pastelkrāšņiem zīmēja pavasari, un ārā negaidīti sāka līt lietus, piedāvāja bērniem arī savos darbiņos ar zobu birstes un guaša krāsām pāri visam attēlot lietus līšanu. „Varbūt lietus pārstās līt, ja mēs to uzzīmēsim, un tad varēsim doties pastaigā?” darba autore mudināja bērnus izmantot jauno tehniku. Bērniem ideja iepatīkās un viņi ar interesi ķērās pie jaunas tehnikas apgūšanas. Par pārsteigumu visiem, lietus pārstāja līt. Arī V. Hibnere un L. Grasmane norāda, ka jauktās tehnikas lieti noder iecerei atbilstošas specifiskas noskaņas radīšanai (Hibnere, Grasmane, 2000, 90).

Apkopojot pedagogu un psihologu atziņas darba autore secina, ka viena no svarīgākajām nodarbēm pirmskolā ir zīmēšana, tā veicina bērna novērošanas un radošās spējas, iztēli un sensoro pieredzi, mākslinieciskās spējas, kā arī estētisko uztveri un gaumi, uzmanību, atmiņu un gribu. Zīmējot, bērns iegūst dažādas zināšanas, nostiprina un padziļināja savu skatījumu par apkārtējo vidi. Visu to, ko bērns izjūt un pārdzīvo iepazīstot un analizējot apkārtējo pasauli, viņam visveiksmīgāk ir atspoguļot zīmējumos. Un, tā kā bērni izjūt nepieciešamību pēc zīmēšanas un uz to viņiem ir aktīva, dabiska tieksme, tad ar zīmēšanas palīdzību bērni var apgūt arī rakstītprasmes iemaņas, matemātikas prasmes, dabas zinības u.c. un izpaust savas radošās idejas.

Nākamajā nodaļā tiks aplūkots radošuma sekmēšanas praktiskais pētījums, kas balstīts uz šinī nodaļa izskatītajam pedagogu un psihologu teorētiskajām atziņām.

2. Radošuma sekmēšanas iespēju zīmēšanā praktiskais pētījums

2.1. Pētījuma metodoloģijas raksturojums

No iepriekšējā nodaļā veikto dažādu pedagogu un psihologu literatūras analīzes kļūst skaidrs, ka, lai attīstītu pirmsskolas vecuma bērnu mākslinieciskās spējas, bērniem ir jāiegūst noteiktas zināšanas, jāapgūst prasmes un iemaņas, jāapgūst dažādi mākslinieciskās darbības veidi, ko paši bērni bez pieaugušo palīdzības nevar apgūt, tāpēc pedagogiem, nepieciešams veicināt bērnu attīstību, palīdzēt apgūt bagātu māksliniecisko pieredzi.

Empīriskais pētījums, lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, norisinājās X pamatskolas pirmsskolas 5-6 bērnu grupā rotaļdarbībās visas dienas garumā.

Pēc darba autores domām, darbs pedagoģijā ir nepārtraukta sevis un citu izzināšana un virzība uz priekšu, tāpēc svarīga ir pētnieciska darbība. Lai veiktu pētnieciskos darbus, jābūt pārlicībai, pieņēmumiem par pasauli, mērķim kaut kā izzināšanai. A. Špona raksta: "Mērķis ir ideāls, domās prognozēts pētījuma rezultāts" (Špona, 2004, 69). Darba autorei, sākot strādāt pirmsskolas izglītības iestādē, atklājās problēma: daudzi bērnu zīmējumi bija ļoti līdzīgi. Vizuālās mākslas rotaļdarbībās bērni reproducēja skolotāja paraugus, vai zīmēja strikti pēc norādījuma. Bērniem nebija iekārtota patstāvīga darba vieta, kurā varētu zīmēt ar krāsām. Bērniem bija jālūdz papīrs, zīmuļi, ja vēlējās nodoties mākslinieciskajām pašizpausmēm. Bērni bieži jautāja "kā jāzīmē?", "ko jāzīmē?", "ar kurām krāsām jāzīmē?".

Darba autore jau piekto gadu strādā ar 5-6 gadus veciem bērniem ļaujot viņiem pašizpausties vizuālās mākslas rotaļdarbībās, taču bērni atnākot uz 5 – 6 gadīgo grupu jau ir ieguvuši "bagāžu", reproducējot un zīmējot pēc norādījuma. Tāpēc autore domā, ka veiktais pētījums varētu palīdzēt pedagogiem ikdienas darbā, vadot vizuālās mākslas rotaļnodarbības. Arī A. Špona norāda, ka svarīgi ir atklāt kā noris bērna attīstība, kā viņš pauž, izrāda savas izjūtas gan ar valodu, gan krāsām, gan mūziku. Jo svarīgākais pirmsskolā ir nevis bērna apgūtais zināšanu apjoms, iegūtās informācijas "bagāža", bet gan viņa emocionālā pasaules uztvere un radošā darbība (Špona, 2004, 134).

Balstoties uz dažādu autoru atziņām un darba autores viedokli par vizuālās mākslas nozīmi radošās aktivitātes veicināšanā, uzsākot pētniecisko darbību tika izvirzīts mērķis **teorētiski pamatot un izpētīt 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējas vizuālās mākslas rotaļdarbībās**. Arī VISC pirmsskolas izglītības mācību satura programmas vizuālās

mākslas rotaļnodarbību mērķis ir - sekmēt bērna radošo spēju attīstību (Āboltiņa, Bula-Biteniece, Gorjačkina, Jurisone, Silova, Strazdiņa, Tempelfelde, 2012, 20), tāpat arī izglītības programmas “Skola 2030” kā viena no mācību satura caurviju prasmēm tiek uzsvērts radošums.

Tā kā iepriekšējā nodaļā secināts, ka viena no svarīgākajām nodarbēm pirmskolā ir zīmēšana, tad, lai bērnos veicinātu veselīgas, pilnvērtīgas un radošas personības attīstību, kura savā turpmākajā dzīvē spēs iekļauties sabiedrības procesos ar savu neatkārtojamo individualitāti un jaunām, radošām idejām, darba autore savā pētījumā ar 5-6 gadus veciem bērniem izmanto zīmēdarbību. Lai vizuālā māksla bērnos raisītu radošo aktivitāti, ir jāveicina bērna patstāvīgā darbība, bērni jāiedrošina, jāatbalsta, jo kā raksta I. Freiberga: “darbība ir tā, kas atsedz iekšējo psihisko procesu attīstības īpatnības. Darbība var būt dažāda pēc sava rakstura – mehāniska, reproducējoša, radoša” (Freiberga, 2003, 39). Galvenais, pedagogam savā pedagoģiskajā darbībā jāapzinās sava loma un atbildība, par to, lai nenomāktu bērna radošo darbību un patstāvību. Tā kā bērns izbauda radošo procesu, tad pirmsskolas skolotājam ir svarīgi respektēt bērna vajadzības mākslas uzdevumu veikšanai un dot bērnam pietiekami daudz laika, lai viņš varētu attīstīt savas idejas. Tāpat skolotājam ir jāiepazīstina bērns ar dažādām mākslas tehnikām un jāļauj attīstīt pašam savējās, lai varētu tās patstāvīgi izpētīt un eksperimentēt (Novaković, 2015, 154).

Pamatojoties uz pedagogu un psihologu atziņām par radošuma sekmēšanas iespējām vizuālās mākslas rotaļdarbībā, tika izvirzīti pieņēmumi, ka, lai 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālās mākslas rotaļdarbības noritētu veiksmīgāk jāraugās, lai tiek ievērotas 5-6 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarības, bērnu vajadzības un intereses, tiktu nodrošināta daudzveidīgu materiālu un zīmēšanas piederumu pieejamība un tiktu nodrošinātas bērna brīvas izvēles iespējas.

Pierādot hipotēzi, tika izmantotas teorētiskās – literatūras analīze - un empīriskās – novērojums un anketēšana – pētīšanas metodes.

Kā skaidro A. Špona tad, pētīšanas metodes ir darbības noteikumu un paņēmieni sistēma, kas ir zinātnē pārbaudīta un pieņemta. Tā tiek izmantota, lai atklātu jaunus, ticamus faktus, sakarus un likumus, lai tos izvērtētu un vispārinātu ar realitāti. To, kādu pētījuma veidu izvēlēties vislabāk, visprecīzāk atklāj pētījuma mērķis, ka arī izvēlētas un lietotās konkrētā pētījuma metodes (Špona, 2004, 78).

Lai varētu izvirzīt hipotēzi, izvērtētu savāktos materiālus, izvirzītu kritērijus empīriskā pētījumu veikšanai, tika analizēta pedagoģiski zinātniska literatūra, kuras izpēte ļauj noskaidrot, kādas problēmas jau ir labi izpētītas, kādas zinātniskās diskusijas notiek un kādi jautājumi vēl nav atrisināti. L. A. Grigorovičs (*Григорович*) un T. D. Marcinkovskaja (*Марцинковская*) uzskaita, ka darbs ar literatūru ietver tādu metožu izmantošanu kā bibliogrāfijas apkopošana

(avotu saraksts, kas izvēlēti darbam saistībā ar pētāmo problēmu), abstrakcija (īss galvenā satura apraksts vienā vai vairākos darbos par vispārīgām tēmām), piezīmju ņemšana (izceļot pētījuma galvenās idejas un nosacījumus), anotācija (grāmatas vai raksta vispārēja satura īss ieraksts), citāts (izteiksmju stenogramma, faktiskie vai skaitliskie dati literārajā avotā) (Григорович, Марцинковская, 2003, 20-21).

Balstoties uz dažādu autoru atziņām un darba autores viedokli par zīmētdarbības nozīmi radošuma veicināšanā, praktiskajā pētījumā tika izmantotas empīriskās datu vākšanas metodes – novērošana un aptauja (anketēšana). Pedagoģijas zinātnes pētījumos, kas balstīti uz humānu pieeju cilvēkam, arvien biežāk tiek izvēlētas kvalitatīvās pētīšanas metodes: novērošana ar līdzdalību, biogrāfiju veidošana un analīze, pārrunas vai diskusija, intervijas, radoša darba rezultātu analīze, aptaujas, videoierakstu analīze u.c.. Šīs empīriskās pētījuma metodes nodrošina “jaunu zinātnisku faktu un sakarību iegūšanu kopā ar apstākļiem, kādi ir pedagoģiskajā realitātē” (Špona, 2004, 80-90).

Novērojums ir mērķtiecīga pedagoģiskās parādības uztvere, kuras laikā tiek saņemts specifisku faktu materiāls. Novērojums tiek veikts saskaņā ar iepriekš noteiktu plānu, un tam ir dažādi posmi: novērošanas mērķa noteikšana (par ko notiek novērošana); priekšmeta un situācijas izvēle (ko vērot); novērošanas metodes izvēle (kā novēro); reģistrācijas metožu izvēle (kā saglabāt ierakstus); saņemtās informācijas apstrāde un interpretācija (kāds ir rezultāts). (Григорович, Марцинковская, 2003, 21).

Novērojums kā vienu no empīrisku datu ieguves metodēm lieto diezgan bieži tieši pedagoģijas un psiholoģijas zinātņu pētījumos un pirmsskolas pedagoģiskajā procesā tā ir galvenā metode, kas ļauj skolotājam vērtēt bērnus, neiejaucoties viņu patstāvīgajā darbībā. Novērojumu par zinātnisku var dēvēt tad, ja tas norit dabiskā vidē un ir mērķtiecīgs, patstāvīgs, ilgstošs un plānveidīgs. Zinātniskā novērojumu metode ļauj izprast cilvēka darbības jēgu, nianšes, īpaši veiksmīga tā ir novērojot bērna uzvedību un rīcību (Kristapsone, 2008; Špona, 2004). Pedagoģa ikdiena, lai izprastu bērnus un viņu vajadzības, nemaz nav iedomājama bez novērošanas un novērojumu analīzes.

Kā otra pētīšanas metode, lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, tika izmantota anketēšana - respondenta patstāvīgi aizpildīta anketa vai aptaujas lapa, kas viņam ir saprotama. Veicot anketēšanu var izpētīt tādas pētījuma nozīmīgās detaļas, kas ne vienmēr vērojamas tiešā veidā. Tāpat, tā dod iespēju īsā laikā aptaujāt vairāk respondentu (Kristapsone, 2008, 225-227). Kā uzsver A.Špona, tad ar anketēšanas palīdzību var iegūt “visplašākos datus pedagoģiskā eksperimenta gaitā un rezultātā” (Špona, 2004, 79). Tāpēc, lai noskaidrotu novēroto bērnu vecāku domas par dažādiem jautājumiem, kas varētu palīdzēt izpētīt 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējas vizuālās mākslas rotaļdarbībās, pirmajā pētījuma posmā 18

vecākiem tika lūgts aizpildīt anketas ar izstrādātajiem jautājumiem no kurām arī visas tika aizpildītas un bija derīgas, un otrajā pētījuma posmā 14 vecākiem.

Tāpēc, lai izzinātu vai zīmētdarbības procesam ir ietekme uz 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanu, tika veikts pētījums divos posmos. Pirmais posms ilga no 2017. gada janvāra līdz maijam, otrais posms no 2017. gada septembra līdz 2018. gada maijam. Pētījums norisinājās X pamatskolas pirmskolas izglītības grupās, veicot pedagoģiskos novērojumus 5-6 gadus vecu bērnu vidū, pēc iepriekš izstrādātiem kritērijiem radošai pārbaudei, kas balstīti uz bakalaura darba pirmajā nodaļā gūtajām dažādu autoru atziņām.

Literatūras izpēte ļauj noskaidrot, kādas problēmas jau ir labi izpētītas, kādas zinātniskas diskusijas notiek un kādi jautājumi vēl nav atrisināti. Darbs ar literatūru ietver tādu metožu izmantošanu kā bibliogrāfijas apkopošana (avotu saraksts, kas izvēlēti darbam saistībā ar pētāmo problēmu), abstrakcija (īss galvenā satura apraksts vienā vai vairākos darbos par vispārīgām tēmām), piezīmju ņemšana (izceļot pētījuma galvenās idejas un nosacījumus), anotācija (grāmatas vai raksta vispārēja satura īss ieraksts), citāts (izteiksmju stenogramma, faktiskie vai skaitliskie dati literārajā avotā) (Григорович, Марцинковская, 2003)..

Balstoties uz pētījuma pirmajā nodaļā gūtajām dažādu autoru atziņām (Fišers, Frīdenberga, Hibnere, Ivanova, Pudāne, Randoha, Vecgrāve, Vigotskis u.c) un darba autores viedokli par zīmētdarbības nozīmi radošuma veicināšanā, 5-6 gadus vecu bērnu radošuma pārbaudei, tika izstrādāti kritēriji sadalot tos trīs līmeņos, kas attēloti 1.tabulā.

1.tabula. Radošuma noteikšanas kritēriji un rādītāju līmeņi (autores veidota)

Kritēriji	Līmeņi		
	A	B	C
1. Zīmē pēc paša iniciatīvas (Frīdenberga,2003; <u>Иванова</u> , 2009; Hibnere, 1998; Vecgrāve,1996, Puškarevs, Golubeva, 1999)	Bieži, pēc paša iniciatīvas, citu darbību vietā izvēlas zīmēšanu.	Reizēm izvēlas zīmētdarbību pēc paša iniciatīvas.	Ļoti reti zīmē pēc paša iniciatīvas.
2. Akcents uz procesu (Fisher, 2005; Randoha, 2015, Комарова, 2005; Weiler, 2001.)	Bieži svarīgāks ir zīmēšanas process ne gala rezultāts.	Reizēm akcents tiek likts uz pašu zīmēšanas procesu, bet reizēm svarīgāks ir ātrāk tikt pie gala rezultāta.	Darbu pabeidz ātri, jo svarīgi - ātrāk tikt pie gala rezultāta.
3. Aizrautība darba procesā (Fisher, 2005; Pudāne, 2012; Crosser, 2008)	Zīmē ar aizrautību.	Reizēm darba procesā aizrautība ir ilgstoša, reizēm – īslaicīga.	Nepatīk zīmēt.
4. Dažādu zīmēšanas piederumu izmantošana	Bērns pats bieži izvēlas dažādus	Reizēm izvēlas pēc paša izvēles zīmēšanas	Zīmē tikai ar ieteiktiem zīmēšanas

(Randoha, 2015; Pudāne, 2012)	zīmēšanas piederumu.	piederumus, reizēm ietekmējas no citiem grupas biedriem vai pedagoga.	piederumiem vai vienmēr vieniem un tiem pašiem.
5. Rada jaunas sižeta līnijas vai tēlus (Fisher, 2005; Frīdenberga, 2003; Hibnere, 1998; Выготский, 1991; Петрулите, 2003 u. c)	Bieži rada jaunas sižeta līnijas vai tēlus savos zīmējumos.	Reizēm rada ko jaunu, reizēm reproducē jau redzēto.	Ļoti reti vai nekad nerada jaunas sižeta līnijas vai tēlus.

Katrs no kritērijiem radošai pārbaudei ietver trīs līmeņus: A – augsts kritēriju līmenis, kas novērošanas periodā izpaudies bieži; B – vidējs kritēriju līmenis, kas novērošanas periodā izpaudies daļēji vai reizēm; C – zems kritēriju līmenis, kas novērošanas periodā nav novērots vai novērots reti.

Tāpat, lai noskaidrotu mājas vides ietekmi 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējām vizuālās mākslas rotaļdarbībās, tika izstrādāta anketa novēroto bērnu vecākiem (*skatīt pielikumā Nr. 1*). Visi jautājumi, lai izzinātu, kā bērns izpaužas radošajās aktivitātēs ģimenē, kādas ir vecāku domas par radošo darbību - tās nepieciešamību, tika izstrādāti tādi, kuros pieaugušajam bija jāizsaka savs viedoklis, attieksme.

Pētījuma nosies laikā bērnu darbošanās tika orientēta pedagoģiski radošā vidē, kurā darba autore līdzdarbojās ar bērniem dodot ievirzi zīmēdarbībai. Bērniem tika nodrošināta brīva zīmēdarbības iespēja neuzspiežot pedagoga redzējumu un ņemot vērā bērnu intereses. Arī T. S. Komarova uzsver, ka bērnu radošuma attīstībai ir svarīgi veidot estētisku vidi, tā sagādājot bērniem prieku no mājīgas, skaistas grupas un rotaļu stūrīšiem. Svarīgi ir arī izmantot grupas noformējumā bērnu radītos individuālos un kolektīvos zīmējumus. Liela nozīme ir nodarbību estētiskajam noformējumam, pārdomātai materiālu izvēlei, zīmējuma papīra formātam, pārdomātiem uzskates materiāliem, gleznām, u.c. (Комарова, 2011).

Darba autore secina, ka mērķis ir prognozētais pētījuma rezultāts, kas darba autores gadījumā ir - pamatot 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējas vizuālās mākslas rotaļdarbībās, izvirzot hipotēzi, ka, lai 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālās mākslas rotaļdarbībās noritētu veiksmīgāk, ir jāievēro bērnu attīstības likumsakarības, vajadzības un intereses, jānodrošina daudzveidīgu materiālu un zīmēšanas piederumu pieejamība un bērna brīvas izvēles iespējas. Lai mērķi sasniegtu jāizvēlas pareizās metodes un līdzekļi. Šinī gadījumā pierādot hipotēzi, tika izmantotas teorētiskās pētīšanas metodes – literatūras analīze un empīriskās pētīšanas metodes – anketēšana un dabiskā vidē risinājies mērķtiecīgs, patstāvīgs, plānveidīgs novērojums, izstrādājot kritērijus bērnu vērtēšanai, kas balstīti uz pirmajā nodaļā analizētajam pedagogu un psihologu atziņām.

2.2. Bērnu raksturojums pētījuma sākumā

Patstāvīgi radoši darbojoties cilvēks pieveic arvien jaunus un sarežģītākus uzdevumus, spēj sevi, bez citu palīdzības, pierādīt sev nepazīstamās situācijās. Tā tiek radīti jauni izgudrojumi, atklātas jaunas iespējas. Arī pirmsskolas vecuma bērniem ir nepieciešams dot iespēju darboties pēc savas gribas un iespējām, patstāvīgi, bez citu palīdzības, tā pilnveidojot un attīstot sevi. Pirmsskolas periods ir labvēlīgs māksliniecisko spēju attīstībai, jo šajā vecumā bērni ir radoši, viņiem ir liela vēlme izzināt apkārtējo pasauli.

Kā jau pirmajā nodaļā secināts, tad bērni 5-6 gadu vecumā ir radoša personība, kurai nepieciešams sevi apliecināt patstāvīgā radošā darbībā. Pirmsskolā zīmēdarbības procesā notiek vispusīga bērnu audzināšana un psiholoģiskā sagatavošana skolai, bet īpaša nozīme vizuālajai mākslai ir estētiskajā audzināšanā. Tēlotājdarbība ir viens no veidiem, kā bērnos rosināt skaistuma sajūtu; prasmi ievērot skaisto dabā, sabiedriskās dzīves norisēs, mākslas darbos (glezniecībā, grafikā, skulptūrā, dekoratīvās mākslas darbos). Tas ir īpaši vērtīgi, jo savos zīmējumos bērni sniedz raksturīgas dabas, sociālās un apkārtējās vides īpašības. Bērnu pašizpaušmes zīmējumi pilda informatīvu funkciju, un tos var uzskatīt par laikmeta savdabīgiem dokumentiem (Комарова, 2011). Gan šī iemesla pēc, gan daudzu citu, pēc autores domām, radošums no pieaugušo puses ir atbalstāms, sekmējams un attīstāms, palīdzot apgūt iemaņas, kas nepieciešamas radošai darbībai. Bērnu radošo spēju attīstību veicina radošs pedagogs. Arī B. Dufija uzsver, ka pedagogam ir jābūt radošam, lai bērni varētu darboties un attīstīt savas dabiskās spējas mācīties, ka arī paši pedagogi varētu vingrināt savas dabiskās spējas mācīt bērnus (Duffy, 2006, 47).

Tāpēc, lai sekmētu bērnu radošumu, iedrošinātu viņus brīvi nodoties zīmēdarbībai, pētījuma norises laikā, ievērojot bērnu attīstības likumsakarības, vajadzības un intereses, grupā tika radīti labvēlīgi apstākļi radošai pašizpaušmei - brīvi pieejami daudzveidīgi zīmēdarbības piederumi, dažādi uzskates līdzekļi, materiāli u.c., tika ņemtas vērā bērnu ierosinājumi un velmes.

Pirmajā pētījuma posmā, saskaņojot pētījumu ar bērnu vecākiem, tika vēroti 18 piecus, sešus gadus veci bērni. Savukārt, pētījuma otrajā posmā vēl 14 piecus gadus veci bērni. Kopumā tika vērotas un piefiksētas 32 bērnu radošuma izpaušmes zīmēdarbības procesā, pēc iepriekšējā apakšnodaļa uz teorētiskās literatūras bāzes izvirzītajiem kritērijiem - zīmē pēc paša iniciatīvas (Frīdenberga, 2003; Иванова, 2009; Hibnere, 1998; Vecgrāve, 1996, Puškarevs, Golubeva,

1999); bērni akcentējas uz zīmēšanas procesu (Fisher, 2005; Randoha, 2015, Комарова, 2005; Weiler, 2001.); bērnu zīmētdarbības procesā vērojama aizrautība (Fisher, 2005; Pudāne, 2012; Crosser, 2008); tiek izmantoti dažādu zīmēšanas piederumi (Randoha, 2015; Pudāne, 2012); savos zīmējumos rada jaunas sižeta līnijas vai tēlus (Fisher, 2005; Frīdenberga, 2003; Hibnere, 1998; Выготский, 1991; Петрулите, 2003 u. c.). Pētījuma sākuma posmā piefiksētās radošuma izpausmes apkopotas 2. tabulā.

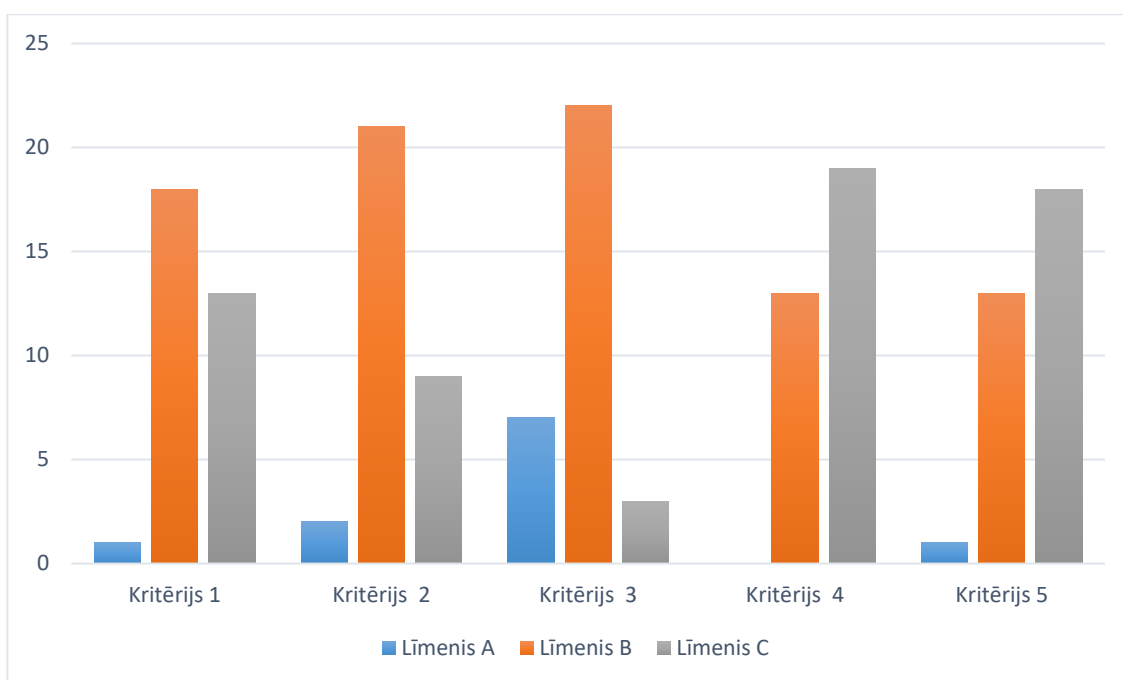
2.tabula. Radošuma kritēriju statistiskie rādītāji pētījuma sākumā

N.p.k.	Bērnu vārds (<i>mainīts</i>)	Kritēriji				
		1.	2.	3.	4.	5.
1.	Olivers	C	B	B	B	B
2.	Dārta	B	B	B	B	B
3.	Elīza	B	B	A	B	B
4.	Sanija	B	B	A	C	B
5.	Niks	C	C	C	C	C
6.	Dāvis	C	C	B	C	C
7.	Dinārs	C	B	B	C	C
8.	Kerija	C	A	B	C	C
9.	Andris	B	C	B	B	B
10.	Agris	C	C	B	B	B
11.	Katrīne	B	B	A	B	B
12.	Rihards	C	C	B	C	C
13.	Romāns	B	B	A	C	C
14.	Elīna	B	B	A	C	B
15.	Adrians	C	B	B	C	C
16.	Ralfs	B	B	B	C	C
17.	Klāvs	B	B	B	C	C
18.	Lauris	B	A	B	C	C
19.	Elizabete	C	B	B	C	C
20.	Artis	C	C	B	B	B
21.	Toms	C	C	B	C	C
22.	Martins	B	B	B	B	B
23.	Kate	B	B	B	C	C
24.	Edvards	C	C	C	C	C
25.	Beāte	B	B	B	B	B
26.	Kristers	B	B	B	C	C
27.	Roberts	B	B	B	B	C
28.	Patrīcija	A	B	A	B	B
29.	Alberts	C	C	C	C	C
30.	Otto	B	B	B	B	A
31.	Alise	B	B	B	C	C
32.	Amēlija	B	B	A	B	B

Kopumā aplūkojot iegūtos datus, pētījuma sākuma posmos, bērni samērā reti zīmētdarbību izvēlējās pēc paša iniciatīvas, bija neizlēmīgi dažādu zīmēšanas piederumu izvēlē,

kā arī bieži savos zīmējumos ietekmējās no citiem grupas biedriem, vai zīmēja tikai pedagoga mudināti. Lai gan pētījuma sākuma posmā, bērni patstāvīgas zīmēdarbības procesā izrādīja aizrautību un degsmi, kas ir pašsaprotami, jo viņiem ir aktīva, dabiska tieksme uz to (Иванова, 2009, Hibnere, 1998), taču uz zīmēšanu viņi bija jānudina, jo nebija pieraduši to darīt patstāvīgi. Lai cik tas skumji nebūtu, tad darba autore novērojumi liecina, ka vēlprojām bērnodārzā strādā tādi pedagogi, kuri necenšas sekmēt bērnu radošo darbību. Bērniem ir jāprasa vai drīkst lietot zīmēšanas piederumus, vai drīkst nodarboties ar zīmēdarbību utt..

Lai varētu vieglāk pārskatīt un analizēt bērnu vērojumos iegūtos statistiskos radītājus pētījuma sākumā, darba autore tos atspoguļo izveidotajā diagrammā (sk. 1. attēlu).

1.attēls. Radošuma kritēriju statistisko rādītāju analīze pētījuma sākumā

Kā redzams 1. attēlā, tad A līmeņa radītāji pētījuma sākuma posmā ir ļoti zemi. Bērni reti zīmē pēc paša iniciatīvas, ja viņi to vēlas, tad vispirms pajautā pedagogam vai drīkst paņemt zīmuļus, lapas utt.. Tas liecina par to, ka bērniem apmeklējot jaunākā vecuma grupas zīmēdarbības piederumi nebija brīvi pieejami, kas ir pretrunā ar secināto analizējot pedagogisko literatūru.

Tāpat pētījuma sākuma posmos novērots, ka bērni neizmanto citus zīmēdarbības piederumus kā vien zīmuļkrāsas vai flomāsterus. Jautājot, kāpēc viņi neizvēlas, piemēram, akvareļu vai guaša krāsas, bērni ir neizpratnē – vai drīkst? Tikai pedagoga ierosināti, daudzi bērni izvēlās attēlot savu ieceru arī ar citiem zīmēdarbības piederumiem. Daļēju ietekmi uz bērnu nedrošību zīmēt pēc paša iniciatīvas un izmantot dažādus zīmēšanas piederumus varētu uzskatīt aklimatizācijas laiku jaunā grupā, tomēr, pēc autore domām, ja tās būtu jau pierastas darbības, tad tā nevajadzētu būt.

Lai gan pētījuma sākuma posmā, bērni patstāvīgas zīmētdarbības procesā izrādīja aizrautību un degsmi, kas ir pašsaprotami, jo viņiem ir aktīva, dabiska tieksme uz to (Иванова, 2009, Hibnere, 1998), taču uz zīmēšanu viņi bija jānudina, jo nebija pieraduši to darīt patstāvīgi. Lai cik tas skumji nebūtu, tad darba autore novērojumi liecina, ka vēljoprojām bērnu darīzā strādā tādi pedagogi, kuri necenšas sekmēt bērnu radošo darbību. Bērniem ir jāprasa vai drīkst lietot zīmēšanas piederumus, vai drīkst nodarboties ar zīmētdarbību utt..

Darba autore secina, ka pētījuma sākuma posmos, pie nepietiekamiem radošuma attīstības stimuliem – nav ievērotas bērnu attīstības likumsakarības, vajadzības un intereses, nav nodrošināta daudzveidīgu materiālu un zīmēšanas piederumu pieejamība un bērna brīvas izvēles iespēja - bērni samērā reti zīmētdarbību izvēlējās pēc paša iniciatīvas, bija neizlēmīgi dažādu zīmēšanas piederumu izvēlē, kā arī bieži savos zīmējumos ietekmējās no citiem grupas biedriem, vai zīmēja tikai pedagoga mudināti. Lai gan pētījuma sākuma posmos, bērni patstāvīgas zīmētdarbības procesā izrādīja aizrautību un degsmi, taču uz zīmēšanu viņi bija jānudina, jo nebija pieraduši to darīt patstāvīgi.

2.3. Praktiskais darbs ar bērniem

Patstāvīga darbošanās ar dažādiem, brīvi pieejamiem mākslinieciskās izpausmes materiāliem, aizrautība, pozitīva un stimulējoša bērnu saskarsme ar pieaugušajiem un vienaudžiem izraisa bērnu mākslinieciskās aktivitātes. Šai aktivitātei piemīt izziņas raksturs un virzība uz apkārtnes radošu izziņāšanu, sevis un nezināmā atklāšanu. 5-6 gadus veciem bērniem mākslinieciskajā darbībā nosauktajam ir būtiska nozīme, jo sekmē patstāvīgas radošas darbības attīstību.

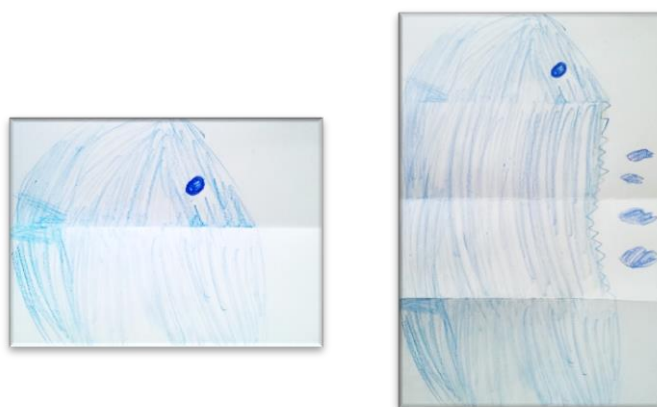
Arī R. Fišers raksta, ka: "Bērniem nepieciešams tikai piemērots klimats, kas ļautu uzplaukt viņu radošajām spējām" (Fisher, 2005, 52). Tāpēc, lai sekmētu bērnu radošumu un iedrošinātu viņus brīvi nodoties zīmētdarbībai, pētījuma norises laikā tika radīti labvēlīgi apstākļi radošai pašizpausmei. Grupā tika iekārtots vizuālās mākslas centrs ar molbertu un galdu, kurš pārklāts ar labi kopjamu materiālu – vaskadrānu. Mākslas centrā visas dienas garumā brīvi pieejami atradās rakstāmpiederumi, šķēres, parastie un krāsainie zīmuļi, flomāsteri, marķieri, gūaša, akvareļu un akrila krāsas, tuša, dažāda izmēra otas, eļļas, pasteļa un vaska krītiņi, dzēšgumijas, līmes zīmuļi, līmlentes, lineāli, aplikācijas, zīmēšanas un akvareļu papīrs, dažāda biezuma kartons, paliktņi, plastilīns, dažādas veidošanas masas un mīklas u.c. piederumi. Kā arī tādi palīgmateriāli kā vecas zobu birstes, kokteiļu salmiņi, dažādi

diegi, vates kociņi, korķīši, spiedogi u.c.. Tāpat mākslas centrā aplūkojamas grāmatas zīmētdarbības ierosmei, kā piemēram P. Konjē un K. Ešfortas “501 paraugs. Zīmē pats”, F. Vatas “365 radoši darbiņi”, R. Tomsones “Māksla bērniem. Radošo darbu grāmata”, I. Beitiņas, K. Morozovas, B. Grīnbergas "Ainava kopā ar mazo Mulu", “Jautrā māksla” u. c., dažādi uzskates līdzekļi, attēli, bērnu radošo darbu izstāde.

Praktiskā pētījuma darbība, lai pārbaudītu izvirzīto hipotēzi, norisinājās X pamatskolas pirmsskolas 5-6 bērnu grupā rotaļdarbībās visas dienas garumā, darba autorei rūpīgi sagatavojoties katrai nodarbībai, tika ņemtas vērā arī bērnu iepriekš izteiktās velmes, reizēm kopīgi ar bērniem tika aplūkoti interneta resursos pieejamie zīmētdarbības paraugi, lai izvēlētos kurus realizēt kopīgi rotaļdarbību laikā.

Lai rosinātu un sekmētu bērna radošo darbību, tika izmantoti dažādi teorētiskajā pētījumā apskatītie (Hibnere; Fisher; Frīdenberga), lekcijās apgūtie (Randoha), dažādos literatūras avotos un interneta resursos aplūkojamie zīmētdarbības paņēmieni.

Zīmējuma pārvērtības salokot papīru Pedagogs parāda zīmējuma veidu, kur, salokot lapu noteiktā veidā, vienu zīmējumu var pārvērst citā - maza zivtiņa pārvēršas briesmonī. Bērniem ļoti patīk parādītais variants un viņi paši ierosina, ka vēlētos arī tādu uzzīmēt. Pedagogs pastāsta, ka šādā veidā salokot papīru var radīt dažādus zīmējumus ne tikai zivis. Bērni ar degsmi ķeras pie zīmēšanas, pat Niks (5 gadi) kurš citreiz uz zīmētdarbību ir jānudina vairākkārt. Pedagogs parāda bērniem kā pareizi salocīt lapu, lai varētu pārvērst zīmējumu. Bērni izvēlas dažādus zīmētdarbības piederumus – zīmuļus, eļļas krītiņus, flomāsterus. Iesākumā gandrīz visi bērni atdarina pedagoga zīmējumu – zīmē zivtiņu. Niks ar Klāvu (5 gadi) nolemj, ka vairāk nezīmēs. Zēni priecājas par saviem zīmējumiem un viens otru biedē ar tiem (sk.2. attēlu).

2.attēls. Klāva (5gadi) zīmējums

Dāvis (6 gadi) arī nolemj vairāk nezīmēt, joko citus bērnus ar zīmējumu, bet ik pa laikam pieskrien pie galda un, vai nu stāvot kājās vai piemētoties uz krēsla malas, ik pa laikam

piezīme kaut ko jaunu savā zīmējumā. Elīza (5 gadi) ilgi sēž pie salocītās lapas un saspringti domā ko zīmēt līdz zīmējumā parādās meitene, kura paslēpusies aiz žoga (sk. 3. attēlu).

3.attēls. Elīzas (5 gadi) zīmējums

Elīza zīmē saspringti, ļoti koncentrējusies uz katras detaļas izzīmēšanu, stipri piespiežot zīmuļus. Pārējie bērni rada vairākus zīmējumu ar dažādiem variantiem. Andris (6 gadi) ar Oliveru (6 gadi) zīmē vienu zīmējumu pēc otra. Viņi zīmē ātri, stāvot kājās un ik pēc brīža lietojot ar saviem zīmējumiem. Šie zīmējumi nav izpildīti, ļoti kvalitatīvi, bet ar daudz jaunām idejām.

Visiem novērotās grupas bērniem ļoti patīk šie joku zīmējumi, tie rada daudz jautrības un prieka. R. Fišers raksta: “Joki rada spilgtus vizuālus priekšstatus, kas var ierosināt bērna iztēli” (Fisher, 2005, 79). Šinī uzdevumā var uzskatāmi novērot ar kādu aizrautību bērni ir nodevušies zīmēšanas procesam, savos zīmējumos radot daudz jaunus tēlus, kas ir svarīgi radītāji radošuma attīstībai (Fisher, 2005; Pudāne, 2012; Crosser, 2008; Randoha, 2015, Комарова, 2005; Weiler, 2001; Frīdenberga, 2003; Hībnere, 1998; Выготский, 1991; Петрулите, 2003 u. c.). Bērni visas dienas gaitā nepārstāj vēl un vēl zīmēt zīmējumus, kur, salokot lapu noteiktā veidā, vienu zīmējumu var pārvērst citā, un pēcpusdienā ar zīmējumiem sarīko leļļu teātri. (Sk. pielikumu Nr. 2).

Zīmējums - krāsu klekšu pārvērtības, kuros bērni uzliek atšķaidītas guaša krāsas vai tušas traipu uz samitrināta papīra un pūš ar salmiņu uz šo traipu, lai krāsa plūstu uz visām pusēm, kad traips nožuvis, ar krītiņiem vai zīmuļiem ja nepieciešams, pārvērš zīmējumu konkrētā tēlā piezīmējot trūkstošās detaļas. “Radošās iztēles darbi ļoti aktivizē bērnus, jo viņiem tajos ir maksimālas iespējas pašizteikties, ir iespēja savu individuālo ieceri neierobežoti vizualizēt (Hībnere, Grasmāne, 2000, 195). Šajā zīmētdarbības procesā var spilgti novērot otro kritēriju, kas ir viens no radošuma rādītājiem (Fisher, 2005; Randoha, 2015, Комарова, 2005;

Weiler, 2001.). Bērni ir ļoti akcentējušies uz pašu zīmēšanas procesu. Brīdi grupā ir klusums, dzirdēt var tikai, kā tiek pūsts salmiņos. Ik pa brīdim kāds iesaucas “nu kur tu aiztecēji!”, “re, kas man sanāca!”, “audzinātāj, es varu vēl pūst?”. Kerija (5 gadi) priecīga ar sajūsminātu saucienu nes rādīt savu darbu “audzinātāj, man izpūtās sunītis!”, bet, tā kā krāsa nesot vēl ir tecējusi, viņa pārlabo “ai, tagad tā ir žirafe”. Otto (6 gadi) sākumā ļoti ilgi pēta izveidojušos klekšus un neko nesaka, tad klusējot paņem vēl vienu lapu, un sāk darbu no jauna, pēc otreizējās klekšu pūšanas Otto vēl mirkli padoma un tad priecīgs iesaucās “sapratu”, viņa darbā viens pēc otra kleksis pārvēršas par dažādiem tēliem (sk. 4. attēlu).

4.attēls. Otto (6. gadi)zīmējums

Aplūkojot krāsu klekšus un mēģinot tajos saredzēt dažādus tēlus bērnu sejās vērojama dažāda mīmika. Cits saraucis pieri lūkojas savā darbā, cits sakniebis lūpas un samiedzis acis. Bērni šajā zīmētdarbības procesā piedalās ar visu savu ķermeni. Arī R. Fišers uzsver, ka “Radīšanas procesā piedalās ne vien vārdi un attēli, bet arī kustības un pieskārieni. Fiziskais intelekts izpaužas ar kustībām un žestiem, piemēram, mīmikā” (Fisher, 2005, 83) (*Sk. pielikumu Nr. 3*).

Zīmējums - krāsas šļakstīšana. Vecu zobu birstīti nedaudz iemērc atšķaidītā guaša krāsā, lai krāsa nepilētu, un virs lapas ar labas rokas pirkstu pavelk pa sariem, uzliekot nelielus ziedu, tauriņu, lapu šablonus un šādi darinot Māmiņdienas apsveikumu. Bērniem patīk šāda veida darbošanās. Viņi izmanto savu pieredzi, atceras, ka šādi jau ir zīmējuši jaunā gada salūtu. Tā kā šis būs Māmiņdienas apsveikums, tad bērni ļoti koncentrējās uz pašu procesu, uztraucoties, lai kaut kur neuzpil milzīgi krāsas pleķi. Sanijai (6 gadi) radusies problēma, krāsa nešļakstās, bet krīt ar pikučiem. Tas meiteni apbēdina. Pedagoģs rosina pavērot citu bērnu darbību un padomāt “kāpēc tā ir?”.

Nedēļas nogalē šī tehnika tiek nostiprināta zīmējot pavasarīgos kokus un krūmus kuriem tikko izplaukušas lapiņas. (*Sk. pielikumu Nr. 4*).

Zīmējums - plaukstu nospieduma pārvērtības. Plauksta tiek nokrāsota ar guaša krāsu un tad veidots nospiedums uz sagatavotas lapas. Pēc tam plaukstu nospiedums tiek pārvērsts kādā citā tēlā. Kā raksta V.Hibnere un L. Grasmāne, tad “Nospiedumi ir ļoti spēcīgi radošās iztēles rosinātāji. Skatoties uz dažādu krāsu plankumiem, bērni iztēlojas kādu reālu objektu (Hibnere, Grasmāne, 2000, 140). Šis darbs gan sagādā problēmas, jo Ralfam (5 gadi) ir bail sasmērēt rokas un viņš atsakās darīt šo darbu, bet viņš ar interesi, klusējot staigā pa grupu un vēro, kā to dara citi bērni. Plaukstu krāsošana visiem sagādā jautrību un tad, kad visi jau uztaisījuši plaukstu nospiedumus un nomazgājuši rokas, arī Ralfs ir nobriedis darbam. Niks nevar izdomāt ko zīmēt un zīmē tādu pašu tēlu kā blakus sēdošā Dārta. Arī Elizabete (5 gadi) un Patrīcija (6 gadi) blakus sēžot zīmē attēlo vienādu darbu. Tā top vairāki līdzīgi taureņi (sk. 5. attēlu).

5.attēls. Elizabete (5 gadi) un Patrīcija (6 gadi)

Bērni plaukstu nospiedumus pārvērš par kokiem, putniem, puķēm, krabjiem, medūzām, gan dažādiem fantāziju tēliem., tādejādi savos darbos radot jaunus tēlus (Fisher, 2005; Frīdenberga, 2003; Hibnere, 1998; Выготский, 1991; Петрулите, 2003 u. c) (*Sk. pielikumu Nr. 5*).

Zīmējums - augu zīmogi. Bērni pastaigas laikā ir salasījuši dažādus augus. Pedagoģs ierosina, lai par augu krāšņumu varētu priecāties mūžīgi gan paši, gan draugi, pagatavot augu nospiedumu glezniņu. Pedagoģs demonstrē kā nepieciešams uzlikt auga lapiņu uz kāda pamata, lai nenosmērētu gleznai paredzēto lapu, tad jānozīž ar krāsu auga lapiņu un ar nokrāsoto pusi jānoliek uz sagatavotas lapas un ar salveti vai papīra dvielī jānospiež nokrāsoto lapiņu. Iesākumā rodas sajukums ar vārdu lapa – auga lapa, papīra lapa. Bērni ir nepacietīgi vērojot pedagoga darbību un paši ķeras klāt pie darba, bet tad sāk rasties bērnu jautājumi “Kura lapa jākrāso?”, “Uz kuras lapas jāliek?”, “Jākrāso ir papīrs?”. Kad visi jautājumi noskaidroti bērni ķeras pie darba un ir sajūsmā par radītajiem nospiedumiem. Dzirdams izbrīns par lapu dzīslu atstātajiem nospiedumiem, un sajūsma. Dārta sajūsmā spīdz: “Šitā jau izskatās kā dzīva. Es esmu īsta māksliniece, kā tētis.”

Lielākā daļa bērnu augu nospiedumus veic haotiski, bet ir arī tādi, kas veido uzreiz zīmējumu. Arī Sanija iesākumā haotiski veic augu nospiedumus, bet tad, sajūsmā par pienenes lapas nospiedumu, izveido pieneni. Viņai nepatīk pienenes zieda nospiedums un viņa to uzzīmē pati. (*Sk. pielikumu Nr. 6*).

Zīmējums izmantojot sveci. Ar sveci uz baltas lapas, bērni zīmē ziemas ainavu, jo ārā uzsnidzis sniegs un pie bērnu dārza kāds no rīta jau uzcēlis sniegavīru. Pirms tam tiek izrunāts, kādā krāsā ir sniegs un nospriests, ka tas ir balts. Pedagoģs piedāvā bērniem izvēlēties zīmēdarbībai sveci vai baltu eļļas krītiņu, bet tā kā bērni līdz šim nav zīmējuši ar sveci, tad visi izvēlas to. A. Randoha iesaka izmantot krāsainu sveci (Randoha b, 2015), bet šoreiz apzināti tika izvēlēta balta svece. Bērni ar baltu sveci zīmē sniegpārslas un sniegavīru un iesākumā ir vīlušies, jo nevar saskatīt uz baltās lapas savu zīmējumu. Viņi ir ļoti saspringti, tuvu pieliekušies cenšas saskatīt uzzīmēto. Andris ierosina, ka vajadzēja ņemt zilu papīru, jo tādas ir debesis un tad varētu redzēt sniegu. Agris (5 gadi) iesaucas, ka kaut ko var saskatīt, ja raugās no sāna. Pedagoģs rosina padomāt, ko varētu darīt, lai lapa kļūtu zila. Andris saka, ka jānokrāso, bet tad atkal vajadzēs zīmēt sniegpārslas, bet viņš vairs negrib zīmēt. Pedagoģs tomēr aicina nokrāsot lapu ar akvareļu krāsām. Bērni negribīgi zīmējumu pārklāj ar krāsām. Sanija (6 gadi) cenšas apkrāsot apkārt sniegavīram. Kad pamazām parādās zīmējums, bērni priecīgi cits caur citu sauc “Es redzu”, “Man parādījās”, “Paskaties, man arī ir”.

Šāda veida nodarbībā nepiespiesti tiek apgūta prasme uzklāt krāsu ar otu, ievērojot virzienu, kas iekļauta pirmsskolas izglītības mācību satura programmā. Citā reizē pēc šādas tehnikas tiek radīti slepenie vārdi, apvienojot gan lasītprasmes gan rakstītprasmes iemaņu apguvi (sk. 6. attēlu).

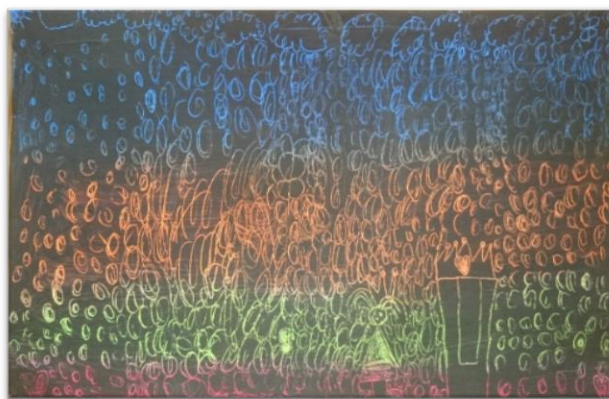
6.attēls. Slepenie vārdi. Andra (6 gadi) zīmējums

Darīnot zīmējumus ar sveci un pēc tam pārklājot ar akvareļa krāsām, bērnu zīmēdarbība tiek akcentēta uz pašu procesu, kas, pēc daudzu autoru domām, arī ir radošums (Fisher, 2005; Randoha, 2015, Комарова, 2005; Weiler, 2001) (*Sk. pielikumu Nr. 7*).

Zīmējums pēc izvirzīta problēmjaudājuma – gultas saklāšanas robots. Šāds problēmjaudājums, ka būtu lieliski, ja grupā būtu gultas saklāšanas robots, radās tad, kad kādu laiku daļa grupas bērnu klusajā stundā sāka gulēt virs segām, lai nebūtu jāklāj gultas. Pētot L. da Vinči darbības biogrāfiju J. Riņķis secinājis, ka slavenais mākslinieks Leonardo zīmēšanu nav uzskatījis tikai un vienīgi par ilustrēšanu, bet gan par radīšanas paņēmienu (Riņķis, 2007,78), un kā zināms, Leonardo bija daudz ideju izgudrojumu jomā un viņa piezīmēs atrodamas neskaitāmas skices un zīmējumi. Arī bērniem ir fantastiskas idejas, jo kā uzskata R. Fišers, tad bērnu domāšanā nav ierobežojumu, un, ja uzaicina bērnus risināt aizraujošas problēmas, piemēram, izgudrot ierīci putnu aizbaidīšanai, vai mašīnu augu laistīšanai, tad ikviena vecuma bērni spēj radīt atjautīgus un interesantus zīmējumus (Fisher, 2005, 77-78).

Bērni ar lielu aizrautību iegrimst izgudrotāju lomā. Romāns (*5 gadi*) nopietni pajautā “Vai mēs pēc tam tādu robotu arī uztaisīsim?” Viņi viens otram stāsta ko viņu robots darīs, kur būs ieslēgšanas poga. Attēlo skaņas ar kādām robots darbosies. Dažiem bērniem par robotiem jau ir izveidojies priekšstats, un viņi zīmē standarta robotus ar kantainām galvām. Šāda veida zīmēšana sagatavo bērnus vēlākam, kad būs nepieciešamība rakstīt projektus, apgalvo R. Fišers (Fisher, 2005, 78). (*Sk. pielikumu Nr. 8*).

Zīmējums – skrāpējums uz iepriekš sagatavotas darba lapas. Bērni iepriekš ar dažādu krāsu eļļas krītiņiem blīvi noklāj visu lapu. Pēc tam lapu eļļas krītiņu krāsojumu vienmērīgi, biežā kārtā noklāj ar melnu gūša krāsu. Kad krāsa nožuvusi ar bambusa kociņiem ieskrāpējot rada zīmējumu pēc pasu ieceres (sk. 7.attēlu).

7.attēls. Zīmējums – skrāpējums. Amēlija (5 gadi)

Bērniem ļoti patīk šis zīmēšanas veids. Viņi ar aizrautību sagatavo gan darba lapu, gan pēc tam arī izskrāpē zīmējumu. Šoku un neizpratni bērnos rada fakts, ka visa lapa jānokrāso melna. Roberts pukojas “kāpēc tad es to tik smuki krāsoju. Nevajadzēja tā pūlēties!” Bērniem ir pārsteigums, ka var zīmēt ar bambusa kociņiem. Kad bērni sāk darbu ik pa laikam no kāda atskan “Vauv!”, “Paskaties”, “Es redzu”. Bērni ir aizrāvušies ar šo savādo zīmēšanas procesu (*Sk. pielikumu Nr. 9*).

Pētījuma laikā darba autore, lai sekmētu radošo īpašību attīstību, bērniem parādīja dažādas zīmēšanas tehnikas un paņēmienus, un rosināja pašiem meklēt dažādus risinājumus, lai attēlotu, piemēram, lietu, sniegu, kokus pavasarī vai rudenī. Šādas radošās aktivitātes, dažādu risinājumu meklējumi, gan vienatnē, gan darbojoties grupās, ir svarīgi bērnu intelektuālo iemaņu veicināšanai, kas ir nozīmīgas turpmākajā dzīvē, īpaši tādām prasmēm kā problēmu risināšana un kritiskā domāšana. Bērniem jāļauj eksperimentēt ar dažādam radošām aktivitātēm, ļaujot viņiem izziņāt dažādas iespējas un izstrādāt problēmu risinājumus pašiem.

Darba autores secinājumi, par galveno nosacījumu zīmēdarbībā, sakrīt ar A. Randohas norādījumu ka: "Būtiski atcerēties un ievērot, ka zīmēdarbības process ir svarīgāks par rezultātu – apzināti nevirzīt bērnu uz gala rezultātu, taču ļaut viņam izdzīvot procesu pēc savām vēlmēm, ieceres un spējām, ļaujot pašam bērnam izteikties par atziņām un problēmām, kas radušās zīmēdarbības gaitā" (Randoha b, 2015). Darba autores novērojumi liecina, ka bērni aizraujas ar zīmēdarbības procesu, ja tas viņiem ir interesants, nav uzspiests, viņi labprāt pieņem dažādas jaunas idejas, un paši ir "īsti ideju ģeneratori". Bērniem patīk iepazīt jaunas tehnikas. Radošās aktivitātes ir svarīgas bērnu intelektuālo iemaņu veicināšanai, dažādu problēmu risināšanai un kritiskās domāšanas attīstībai.

2.4. Vecāku aptauju rezultātu analīze

Lai gan lielāko dienas daļu bērni savu laiku pavada pirmsskolas izglītības iestādē, tomēr, pēc autores domām, ļoti svarīga loma bērna radošuma izaugsmei ir arī mājas videi. Svarīgi, lai arī mājās bērniem būtu iespēja zīmēt, lai bērnu centienus uzslavētu un atzinīgi novērtētu arī vecāki, tādejādi pēc iespējas vairāk sekmējot bērnu zīmēdarbību. Pētījumā ko veikuši Londonas Karaliskās koledžas psihologi, novērojot ap 15 tūkstošus bērnu vairāk kā desmit gadu garumā, atklāts ka, bērni, kas pirmsskolas vecumā labāk zīmē uzrāda arī labākus rezultātus mācībās (Arden, Trzaskowski, Garfield, Plomin, 2014), tāpēc ir svarīgi bērniem veicināt zīmēšanas prasmes.

Tāpēc, lai noskaidrotu novēroto bērnu zīmēdarbības paradumus mājās un vecāku domas par dažādiem jautājumiem, kas varētu palīdzēt izpētīt 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējas vizuālās mākslas rotaļdarbībās, 32 vecākiem tika lūgts aizpildīt anketas, no kurām arī visas tika aizpildītas un bija derīgas.

Kā redzams aptaujas anketās, kas tika izstrādātas, lai noskaidrotu mājas vides ietekmi 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējām vizuālās mākslas rotaļdarbībās, kuras

apkopoto informāciju var aplūkot zemāk 3. tabulā, var redzēt, ka lielākoties visu novēroto bērnu vecāki uzskata, ka radošums pirmsskolā ir pats radīšanas process.

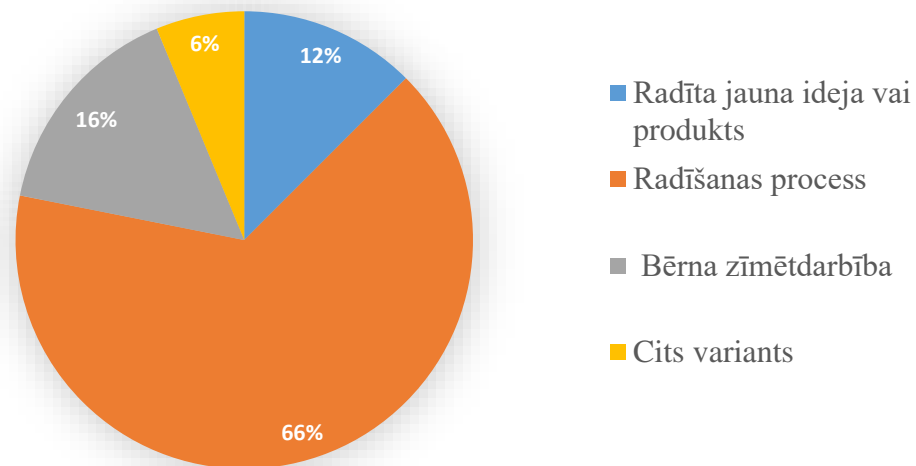
3.tabula. Aptaujas anketu rezultāti

Jautājumi	Atbildes
1. Jūsaprāt, radošums pirmsskolā ir:	<ul style="list-style-type: none"> • Radīta jauna ideja vai produkts - 4 • Radīšanas process - 21 • Bērna zīmēdarbība - 5 • Cits variants: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Bērna pieeja problēmjautājumu risināšanā ✓ Iztēles attīstīšana bērnam
2. Vai Jūsu bērns mājās zīmē?	<ul style="list-style-type: none"> • Jā, bērns mājās zīmē bieži- 28 • Nē, bērns izvēlas citas brīvā laika pavadīšanas aktivitātes - 4
3. Cik bieži Jūsu bērns mājās zīmē?	<ul style="list-style-type: none"> • Katru dienu - 11 • Pārs reizes nedēļā - 9 • Reizi nedēļā - 5 • Retāk - 3
4. Ko bērns lielākoties attēlo savos zīmējumos?	<ul style="list-style-type: none"> • Dienā piedzīvoto - 11 • Televīzija redzēto - 9 • Literāro darbu varoņus - 3 • Cits variants: <ul style="list-style-type: none"> ✓ Mašīnas (2) ✓ Savu fantāziju ✓ To kas tajā brīdī aktuāls ✓ Dinozaurus
5. Vai Jūs zīmējat kopā ar bērnu?	<ul style="list-style-type: none"> • Jā, es reizēm zīmēju kopā ar bērnu - 13 • Nē, bērns vienmēr zīmē viens pats - 19
6. Kas, pēc Jūsu domām veicina bērnu radošumu?	<ul style="list-style-type: none"> • Literārie darbi - 8 • Televīzija - 5 • Daba - 9 • Cits variants <ul style="list-style-type: none"> ✓ Dienā piedzīvotais (3 atbildes) ✓ Pieredzētais, darbošanās dažādās vidēs, satiktie cilvēki ✓ Runāšana, paskaidrošana un rādīšana ✓ Radoša vide; ✓ Radošs pedagogs; ✓ Visi pieminētie varianti (3)
7. Vai bērnam mājās ir pieejami dažādi materiāli zīmēdarbībai? Kādi?	<ul style="list-style-type: none"> • Jā - 28 Kādi?

	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Zīmuli (28) ✓ Akvareļkrāsas (17) ✓ Guaša krāsas (18) ✓ Flomāsteri (26) ✓ Tuša (1) ✓ Krītiņi (20) ✓ Krāsainas pildspalvas (5) ✓ Pirkstiņkrāsas (3) <ul style="list-style-type: none"> • Nē - 4
8. Vai Jūs esat radošs?	<ul style="list-style-type: none"> • Jā, esmu radošs- 12 • Neuzskatu sevi par radošu - 9 • Nezinu - 11

Aplūkojot 3. tabulu var secināt, ka gandrīz visi bērni mājās zīmē katru dienu vai vismaz pāris reizes nedēļā, neskatoties uz to, ka daļa bērnu, no pirmsskolas izglītības iestādes dodas mājās ap 19.00. Pēc vecāku teiktā, tad bērni, lielākoties, savos zīmējumos ataino dienā pieredzēto vai televīzija redzēto. Darba autore novērotais liecina, ka daudz savos zīmējumos atspoguļo arī datorspēlēs redzēto, vai zīmē pašus datorus, telefonus, planšetes.

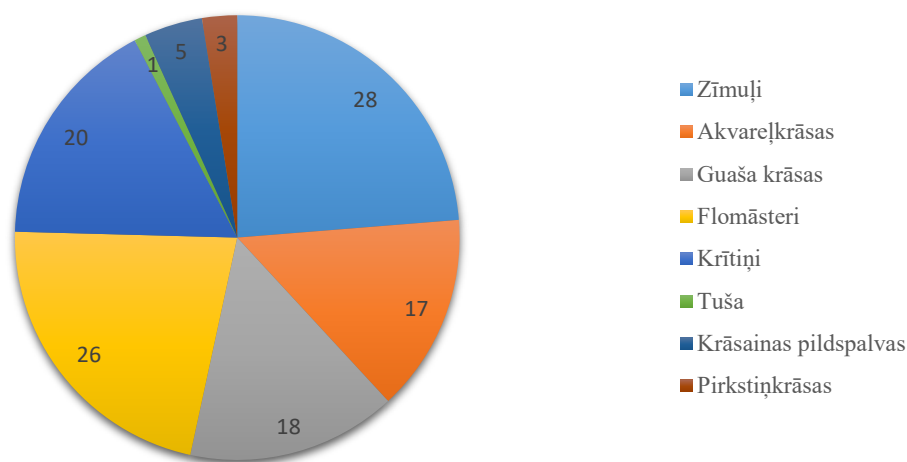
Lai vieglāk varētu analizēt vecāku uzskatus par to, kas ir radošums pirmsskolā, darba autore to attēlo diagrammā (sk. 8. attēlu).

8.attēls. Radošums pirmsskolā

Kā 8. attēlā redzams, tad lielākā daļa no vecākiem, jeb 66%, par radošumu pirmsskolā uzskata pašu radīšanas procesu, un 16% no visiem vecākiem par bērnu radošumu uzskata tieši zīmētdarbību. Analizējot anketas, darba autore secina, ka zīmētdarbību kā radošumu atzīmēja daļa to bērnu vecāki, kuru bērni mājās zīmē katru dienu un vecāki zīmē kopā ar bērniem. Pēc vecāku domām bērnu radošumu, galvenokārt, veicina daba un literārie darbi. 4% vecāku atzīmēja citu variantu, raksturojot radošumu kā bērna pieeja problēmjautājumu risināšanā un iztēles attīstīšanu bērniem.

Pēc vecāku aizpildītajam anketām var secināt, ka bērniem mājās ir pieejami dažādi materiāli zīmēdarbībai. Zemāk apskatāmajā diagrammā parādīts sīkāks zīmēdarbības piederumu atspoguļojums.

9.attēls. Mājās pieejamie zīmēdarbības materiāli

Kā redzams 9. attēlā tad bērniem mājās visvairāk pieejami tādi tradicionāli zīmēdarbības piederumi kā - zīmuļi, flomāsteri, krītiņi. Velkot paralēles ar novērojumiem grupā pētījumā beigu posmā (3. tabula) un vecāku aizpildītajām anketām var secināt, ka tie bērni, kuriem arī mājās ir pieejams plašāks zīmēdarbības materiālu klāsts, biežāk izvēlas dažādus zīmēšanas piederumus rotaļdarbībās pirmsskolas izglītības iestādē, jo viņi pieraduši patstāvīgi to darīt arī mājās. Arī A. Randoha uzsver, ka bērniem nepieciešami brīvi pieejami dažādi zīmēdarbības materiāli, lai viņi varētu radoši darboties (Randoha b, 2015). Darba autore novērojusi, ka bērniem it īpaši patīk zīmēt ar nestandarta materiāliem kā, piemēram, ogli, tušu, dabas materiāliem. Bērni darbojoties ar nestandarta zīmēdarbības piederumiem piedzīvo pozitīvas emocijas. Bērniem tiek dota iespēja realizēt savu radošo potenciālu, un kā jau iepriekš darbā noskaidrots, analizējot pedagogu un psihologu darbus, tad bērna radošuma sekmēšanai zīmēdarbībā, ir svarīgāks par praktiskās darbības rezultātu ir pats process.

Izanalizējot vecāku aizpildītās anketas, jāsecina, ka visi tie vecāki, kas apliecināja, ka mājās zīmē kopā ar bērnu, atzīmēja arī to, ka ir radoši. Un kā jau iepriekš secināts gan pedagogiem, gan vecākiem, lai sekmētu bērnu radošo izaugsmi, pašiem jābūt radošiem, jo bērni saņem daudz noderīgas informācijas no pieaugušajiem, kuras var atklāt un izskaidrot noslēpumus un vārst bērnu uzmanību uz viņiem nezināmo.

Tēlotājmākslai bērnu izglītības un vispārējās attīstības procesā ir svarīga nozīme, diemžēl, ne visiem vecākiem ir iespēja bērnus vest uz mākslas skolām, vai, savas aizņemtības vai finansiālu apsvērumu dēļ, sekmēt bērnu zīmēdarbības attīstību. Tikai viens bērns no pētījumā novērotajiem apmeklēja arī mākslas skolu. Tāpēc pirmsskolā pedagogiem ir svarīgi

sekmēt bērnu radošumu gan caur zīmēdarbību, gan citām nodarbēm. Jo agrāk un vairāk bērnus ieinteresēs pašiem radoši darboties – zīmēt, veidot, dziedāt - jo veiksmīgāk tiks sekmēta viņa domāšana, spriestspēja un inteliģence.

Pēc vecāku anketu analīzes darba autore secina - lielākā daļa no vecākiem, jeb 66%, par radošumu pirm skolā uzskata pašu radīšanas procesu, un 16% no visiem vecākiem par bērnu radošumu uzskata tieši zīmēdarbību. Gandrīz visi bērni mājās zīmē katru dienu vai vismaz pāris reizes nedēļā. Lielākai daļai bērnu ir pieejams dažādi zīmēdarbības piederumi, un tie bērni, kuriem arī mājās ir pieejams plašāks zīmēdarbības materiālu klāsts, biežāk izvēlas dažādus zīmēšanas piederumus rotaļdarbībās pirmsskolas izglītības iestādē, jo viņi pieraduši patstāvīgi to darīt arī mājās. Gandrīz trešdaļa anketēto vecāku zīmē kopā ar bērniem un uzskata, ka arī paši ir radošas personas.

2.5. Bērnu raksturojums pētījuma beigās

Pirmsskolas mācīšanas un mācīšanās procesā ir jācenšas panākt, lai katrs bērns būtu radošs un interesants, nevis, lai viņš gaidītu jaunas idejas tikai no cita. P. Veilers raksta, ka "mēs esam pieraduši grandiozas idejas gaidīt vienīgi no vienpatņiem, kurus dažkārt saucam par ģēnijiem. Ja no mums gaida jaunas idejas, mēs labprāt nolienam "klusā kaktiņā", un, zīmēdami uz papīra ķēmiņus, gaidām iedvesmu" (Veilers, 2001, 57). Pirmsskolas vecumā bērns ir zinātkārais, viņa prāts vēl nav dažādu rūpju nenomākts un pārblīvēts ar stereotipiskiem priekšstatiem, tas ir visradošākais prāts.

Novērojot bērnus ilgākā laika posmā, (četrus un sešus mēnešus), tika konstatēts, ka grupā radot labvēlīgus apstākļus radošai pašizpaušmei - brīvi pieejami daudzveidīgi zīmēdarbības piederumi, dažādi uzskates līdzekļi, materiāli u.c., ņemot vērā bērnu vajadzības intereses un ierosinājumus, ievērojot bērnu attīstības likumsakarības, bērni atrisās, ir daudz drošāki, arvien biežāk zīmē pēc pašu iniciatīvas, savās patstāvīgajās zīmēdarbības izpaušmēs izvēlas dažādus zīmēšanas piederumus. No bērniem daudz retāk dzirdams - "ko zīmēt?", "ka zīmēt?", "kādā krāsā jākrāso...?" - un tamlīdzīgi bērnu jautājumi. Svarīga nozīme nodarbības procesā ir bērnu emocionālajai labklājībai, ko rada viņiem interesants saturs, pedagogu labvēlīga attieksme pret katru bērnu, viņu pārliecību par savām spējām, ka arī pieaugušo cieņas pilna attieksme pret bērnu zīmēdarbības rezultātiem (Комарова, 2011).

Tāpat, pētījuma laikā, lai sekmētu bērna radošo darbību, tika izmantoti dažādi teorētiskajā pētījumā apskatītie (Hibnere; Fisher; Frīdenberga), lekcijās apgūtie (Randoha),

dažādos literatūras avotos un interneta resursos aplūkojamie zīmētdarbības paņēmieni, no kuriem daļa aprakstīti iepriekšējā apakšnodaļā.

Pētījuma beigu posmā piefiksētās radošuma izpausmes zīmētdarbības procesā apkopotas 4. tabulā.

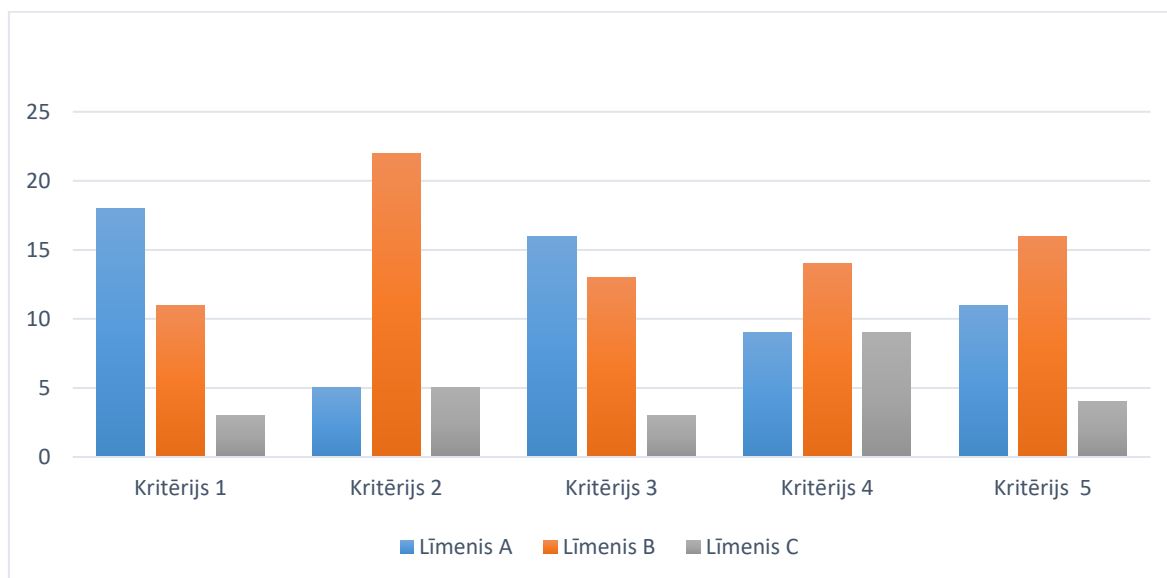
4.tabula. Radošuma kritēriju statistiskie rādītāji pētījuma beigās

N.p.k.	Bērnu vārds (mainīts)	Kritēriji				
		1.	2.	3.	4.	5.
1.	Olivers	B	B	A	A	A
2.	Dārta	A	B	A	A	A
3.	Elīza	A	A	A	A	A
4.	Sanija	A	B	A	A	A
5.	Niks	C	C	C	C	C
6.	Dāvis	C	B	B	B	B
7.	Dinārs	B	B	A	C	B
8.	Kerija	A	A	A	B	B
9.	Andris	A	C	A	A	A
10.	Agris	B	C	B	B	B
11.	Katrīne	A	A	A	A	A
12.	Rihards	B	B	B	C	A
13.	Romāns	A	B	A	C	B
14.	Elīna	A	B	A	C	A
15.	Adrians	B	B	B	C	B
16.	Ralfs	A	B	B	B	B
17.	Klāvs	B	B	B	C	C
18.	Lauris	B	A	A	C	C
19.	Elizabete	B	B	B	B	B
20.	Artis	A	C	B	B	C
21.	Toms	B	B	B	C	B
22.	Martins	A	B	B	B	B
23.	Kate	A	B	B	B	B
24.	Edvards	C	C	C	B	C
25.	Beāte	A	B	A	A	B
26.	Kristers	B	B	B	B	B
27.	Roberts	A	B	A	A	B
28.	Patrīcija	A	B	A	B	A
29.	Alberts	B	B	C	B	B
30.	Otto	A	A	A	A	A
31.	Alise	A	B	B	B	B
32.	Amēlija	A	B	A	B	A

Kopumā ņemot, pētījuma laikā novērotās grupas bērni kļuva atvērtāki, daudz biežāk pievērsās zīmētdarbībai, atspoguļojot savos darbos redzēto, piedzīvoto, izfantazēto. Viņi to darīja ar aizrautību un degsmi. Darba autore piekrīt O.L. Ivanovas, V. Hibneres un A. Randohas teiktajam, kas arī pētījumā apstiprinājās, ka bērni izjūt nepieciešamību pēc zīmēšanas, viņiem

ir aktīva, dabiska tieksme uz to (Иванова, 2009, Hibnere, 1998), tādēļ lai to nodrošinātu bērniem nepieciešama „daudzveidīgu materiālu brīva pieejamība visas dienas gaitā, radot iespēju bērnam darboties atbilstoši savai iecerei” (Randoha b, 2015).

Lai varētu vieglāk pārskatīt un analizēt bērnu vērojumos iegūtos statistiskos rādītājus, darba autore tos atspoguļo izveidotajā diagrammā (sk. 10. attēlu).

10.attēls. Radošuma kritēriju statistisko rādītāju analīze pētījuma beigās

Kā 10. attēlā redzams, tad pētījum beigu posmos lielākā daļa novēroto bērnu bieži zīmē pēc paša iniciatīvas. Bērni reizēm paši piedāvāja kādu notikumu attēlot zīmējumā, paši pēc savas iniciatīvas zīmēja apsveikumus grupas biedriem vai vecākiem. Novērotajā bērnu grupā bija četri bērni, kuri vienmēr bija jāpamudina zīmēdarbībai. Izanalizējot vecāku aizpildītās anketas, var secināt, ka šiem bērniem mājās nav pieejami materiāli zīmēdarbībai un viņi ar tēlotārdarbības izpausmēm mājās nenodarbojas. Sarunās ar šiem bērniem konstatēts, ka lielāko daļu sava brīvā laika mājās viņi pavada spēlējot spēles datoros, planšetēs vai mobilajos tālruņos.

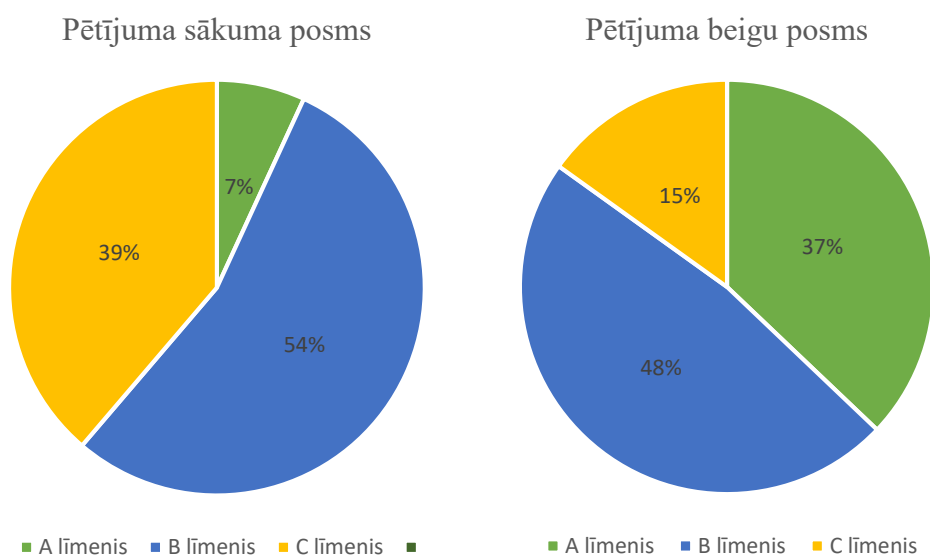
Daži bērni zīmē saspringti, ļoti līdzizdzīvojot pašu zīmēšanas procesu, neredzot un nedzirdot, kas notiek apkārt. Citi bērni nedaudz pazīmē, tad “riņķo” pa grupas telpu, smeldamies iedvesmu, meklējot pedagoga uzmundrinājumu, tad atkal ķeras pie zīmēšanas. Ir bērni, kuriem gandrīz katrs notikums ir uzreiz jāataino zīmējumā. Cits uzskicē pavisu zīmējumu, bet cits izzīmē visu smalki un rūpīgi.

Analizējot bērnu akcentēšanos uz zīmēšanas procesu un aizrautību ar kādu bērni veic šīs darbības, darba autore secināja, ka bērnu aizrautība un akcents uz procesu atkarīga no tā ko viņi zīmē un kādus zīmēšanas piederumus lieto. Ja tie ir apsveikumi, rotājumi u.c., tad akcents vairāk tiek likts gan uz rezultātu, gan procesu. Ja bērni zīmē ar akvareļu, guaša vai akrila krāsām, tad bieži vien uzsvars tiek likts uz pašu radīšanas procesu. Tad tiek jauktas krāsas,

klātas viena otrai pāri. Gala rezultātā ir tapis krāsains laukums, nav attēlota iecerētā doma, bet bērni ir to darījuši ar aizrautību, viens otram rādot “re kas man sanāca”, priecājoties par pašu procesu (*Sk. pielikumu Nr. 10*). Arī Māksliniece A. Druvaskalne-Urdze uzskata, ka vizuālajā mākslā radošais process ir prioritāte (Druvaskalne-Urdze, 2004). Bet ir tādi darbi, kur bērni ātrāk cenšas tikt pie gala rezultāta, neaizraujoties ar zīmēšanas procesu. Piemēram, kad darba autore parādīja zīmējuma veidu, kur, salokot lapu, vienu zīmējumu var pārvērst citā, daudzi bērni radīja vairākus zīmējumu ar dažādiem variantiem. Tie nebija izpildīti, ļoti kvalitatīvi, bet ar daudz jaunām idejām (*Sk. pielikumu Nr. 2*).

Analizējot to cik bieži bērni savos zīmējumos rada jaunas idejas, var konstatēt, ka bērni biežāk savos zīmējumos attēlo kaut ko jaunu, ja zīmēdarbība ir bērna patstāvīga izvēle. Tiesa ir arī atsevišķi izņēmumi, ka bērni, lai gan zīme ar aizrautību, pēc paša iniciatīvas, viņi savos zīmējumos reproducē citu bērnu darbus vai pedagoga paraugus, lai gan, pēc darba autores domām, svarīgākais ir pats zīmēdarbības process. Arī pēc pedagoga R. Fišera, A. Vorobjova, B. Ffrīdenbergas, A. Druvaskalnes-Urdzes u.c. uzskatiem, radošums pirmsskolā ir pats radīšanas process. Tas saskan arī ar R. Bebres un A. Šmitas atklājumu, pētot daudzu zinātnieku radošuma definīcijas, kur T. Amabailes, G. Oldheima, A. Kaminga definīcijās radošums ir definēts kā radīšanas process, ko raksturo radoša intuīcija, bagāta fantāzija, iedvesma (Šmita, 2005, 133; Bebre, 2003, 11).

Lai vieglāk uztvert, kāda bērnu radošuma izaugsme notikusi pētījuma norises laikā, darba autore to procentuāli salīdzina diagrammās 11. attēlā.

11.attēls. Radošuma kritēriju statistisko rādītāju analīze

Kā 11. attēlā redzams, tad A – augsts kritēriju līmenis, kas novērošanas periodā izpaudies bieži pētījuma laikā pieaudzis par 30%. B – vidējs kritēriju līmenis, kas, novērošanas

periodā izpaudies daļēji vai reizēm, samazinājies par 6%; un C – zems kritēriju līmenis, kas, novērošanas periodā nav novērots vai novērots reti, samazinājies par 24 %. Tie, pēc autores domām, ir nozīmīgi radītāji, lai apgalvotu, ka bērnu radošā pašizpaušme vizuālās mākslas nodarbēs pētījuma laikā tika sekmēta.

Lai arī bērni reizēm iespaidojās savos darbos viens no otra, tad, tomēr tie vairs nebija „copy paste” darbi, kas pirms tam tika novēroti konkrētajā pirmsskolas izglītības iestādē. Darba autore piekrīt A. Randohai, ka „katra bērna mākslinieciski radošā darbība būs atšķirīga, katrs zīmējums būs savādāks, jo tas jau ir radošums – kaut kas jauns, neredzēts. Zīmējumu un citu mākslas darbu dažādību noteiks arī bērna personība, ikviens ir individualitāte – ar savām domām, jūtām un emocijām. Katram bērnam ir arī sava dzīves pieredze, jo vairāk impulsu no apkārtējās pasaules piedzīvos bērns, jo daudzpusīgāks viņš būs” (Randoha b, 2015).

Ļaujot bērniem nodoties radošam patstāvīgam zīmēdarbības procesam, tiek dota iespēja viņiem paust savas jūtas un domas neverbālā veidā. Ar mākslas palīdzību bērni var atbildēt un pārstāvēt savu apkārtējās pasaules uztveri un uzskatus. Viņi var attīstīt savu izpratni par pasauli, izdzīvot skaisto un radīt savu kultūras mantojumu. Vizuālā māksla palīdz bērniem iegūt pašcieņu un radīt savu skatījumu.

Pēc veiktā piecus un sešus gadus vecu bērnu novērojuma un patstāvīgā darba, iepazīstinot bērnus ar dažādām zīmēdarbības tehnikām un paņēmieniem, darba autore secina, ka, ja zīmēdarbība noris pedagogiski radoša vidē, bērniem ir brīvi pieejami daudzveidīgi zīmēdarbības piederumi, dažādi uzskates līdzekļi, materiāli u.c., tiek ņemtas vērā bērnu intereses un ierosinājumi, kā arī bērnu attīstības likumsakarības, tad novērotās grupas bērniem, patīk zīmēt un bieži viņi to dara pēc paša iniciatīvas. Bērni zīmēdarbības procesam nododas ar aizrautību un degsmi, savos zīmējumos radot jaunas sižeta līnijas un tēlus. Bērnu aizrautība un akcents uz procesu atkarīgi no tā ko viņi zīmē un kādus zīmēšanas piederumus lieto Tāpat bērni biežāk savos zīmējumos attēlo kaut ko jaunu, ja zīmēdarbība ir bērna patstāvīga izvēle.

Secinājumi

1. Radošums ir cilvēka īpašību un spēju kopums kāda jauna produkta, lietas, mākslas vai literāra darba, darbības veida vai idejas realizācijai jebkurā dzīves jomā, kā arī pats radīšanas process. Pasaulē, kas pakāpeniski arvien vairāk orientēta uz gala produktu, ir svarīgi saprast, ka pati darbošanās, ir tikpat nozīmīga vai pat nozīmīgāka par pašu rezultātu. Radošās spējas piemīt visiem cilvēkiem, visos vecumos.
2. Radošums pirmsskolā ir bērna dzīvesveids un mākslinieciska pašizpausme, neuzspiežot pieaugušo skatījumu bērna veiktajai darbībai. Bērns ir ļoti radošs, ar spilgtu iztēli, viņa domāšana vēl nav piesārņota ar stereotipiem, tāpēc radošums no pieaugušo puses ir atbalstāms, sekmējams un attīstāms, palīdzot apgūt iemaņas, kas nepieciešamas radošai darbībai, to ļoti veicina radošs pedagogs.
3. Analizējot un salīdzinot autoru (A. Golubevas, V. Hibnere, I. Puškareva, A. Petrulītes, B. Frīdenbergas u.c.) atziņas par bērnu radošuma attīstības likumsakarībām, var secināt, ka, jo labāk mēs pazīstam bērnu vecumposmu psihiskās un emocionālās īpatnības, jo sekmīgāk mēs varam veikt darbu bērnu radošās aktivitātes veicināšanā. 5-6 gadu vecumā bērniem ir sensitīvās attīstības posms, kad radošās attīstības process padodas visvieglāk un ir dabisks, tāpēc viņiem nepieciešams sevi apliecināt patstāvīgā radošā darbībā.
4. Vizuālā māksla ir ar redzi uztverams mākslas darbs - kultūras sastāvdaļa, neverbāls saskarsmes līdzeklis un tai ir svarīga loma bērna prāta attīstībai, redzes un roku kustības koordinācijai, tai ir īpaša ietekme uz bērna psihisko uztveri, kā arī tā sekmē bērna radošo spēju attīstību un estētisko gaumi, sniedz prieku un atpūtu. Zīmējot, bērns iegūst dažādas zināšanas, nostiprina un padziļināja savu skatījumu par apkārtējo vidi. Visu to, ko bērns izjūt un pārdzīvo iepazīstot un analizējot apkārtējo pasauli, viņam visveiksmīgāk ir atsoguļot zīmējumos. Tāpēc, lai bērni varētu radoši darboties, nepieciešama brīva pieeja dažādiem zīmēdarbības piederumiem, bērniem ir nepieciešams pedagoga uzmuntrinājums, uzslava un labvēlīga vidē, kurā bērns zīmē, nepieciešams uz klausīt un ņemt vērā bērnu zīmēdarbības idejas. Ar zīmēšanas palīdzību bērni var apgūt arī rakstītprasmes iemaņas, matemātikas prasmes, dabas zinības u.c. un izpaust savas radošās idejas.

5. Mērķis ir prognozētais pētījuma rezultāts, kas darba autores gadījumā ir - pamatot 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšanas iespējas vizuālās mākslas rotaļdarbībās, izvirzot hipotēzi, ka, lai 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālās mākslas rotaļdarbībās noritētu veiksmīgāk, ir jāievēro bērnu attīstības likumsakarības, vajadzības un intereses, jānodrošina daudzveidīgu materiālu un zīmēšanas piederumu pieejamība un bērna brīvas izvēles iespējas. Lai mērķi sasniegtu jāizvēlas pareizās metodes un līdzekļi. Šinī gadījumā pierādot hipotēzi, tika izmantotas teorētiskās pētīšanas metodes – literatūras analīze un empīriskās pētīšanas metodes – anketēšana un dabiskā vidē risinājies- mērķtiecīgs, patstāvīgs, plānveidīgs novērojums, izstrādājot kritērijus bērnu vērtēšanai, kas balstīti uz pirmajā nodaļā analizētajām pedagogu un psihologu atziņām

6. Pēc veiktā novērojuma un vecāku anketēšanas darba autore secina, ka radošums ir pats radīšanas process. Bērniem, patīk zīmēt, viņi to dara ar aizrautību un degsmi, savos zīmējumos radot jaunas sižeta līnijas un tēlus. Aizrautība un akcents uz procesu atkarīgi no tā, ko bērni zīmē un kādus zīmēšanas piederumus lieto. Bērni bieži zīmē pēc paša iniciatīvas gan pirmsskolas izglītības iestādē, gan mājās, savos zīmējumos attēlojot dienā piedzīvoto, apgūto, televīzijā redzēto, vai rada jaunas sižeta līnijas vai tēlus. Bērniem arī mājās ir brīvi pieejami daudzveidīgi zīmēšanas piederumi, un tie bērni, kuriem arī mājās ir pieejams plašāks zīmēdarbības materiālu klāsts, biežāk izvēlas dažādus zīmēšanas piederumus rotaļdarbībās pirmsskolas izglītības iestādē. Gandrīz trešdaļa anketēto vecāku zīmē kopā ar bērniem un uzskata, ka arī paši ir radošas personas.

Apstiprinājās hipotēze: ja tiek ievērotas 5-6 gadus vecu bērnu attīstības likumsakarības, bērnu vajadzības un intereses, tiek nodrošināta daudzveidīgu materiālu un zīmēšanas piederumu pieejamība un tiek nodrošināta bērna brīvas izvēles iespējas, tad 5-6 gadus vecu bērnu radošuma sekmēšana vizuālās mākslas rotaļdarbībās norit veiksmīgāk. Bērniem, patīk zīmēt, viņi to dara ar aizrautību un degsmi, savos zīmējumos radot jaunas sižeta līnijas un tēlus.

Priekšlikumi

Kā noskaidrots pētnieciskajā darbā, tad vizuālā māksla ir viena no svarīgākajām radošuma sekmēšanas iespējām pirmsskolā, jo visu to, ko bērns izjūt un pārdzīvo iepazīstot un analizējot apkārtējo pasauli, viņam visveiksmīgāk ir atspoguļot zīmējumos. Bērni izjūt nepieciešamību pēc zīmēšanas un uz to viņiem ir aktīva, dabiska tieksme. Radošās aktivitātes ir svarīgas bērnu intelektuālo iemaņu veicināšanai, dažādu problēmu risināšanai un kritiskās domāšanas attīstībai. Balstoties uz pētījumā gūtajiem rezultātiem, darba autore izstrādājusi ieteikumus pedagogiem radošuma sekmēšanai vizuālās mākslas rotaļdarbībās:

1. Atbalstīt un sekmēt bērnu radošumu, palīdzot apgūt iemaņas, kas nepieciešamas zīmēdarbībai, kā, piemēram, izvēlēties savai radošajai idejai atbilstošus attēlošanas tehniskos paņēmienus un mākslinieciskās izteiksmes līdzekļus - krāsu, otu, krītiņu un citu māksliniecisko materiālu, zīmēdarbības piederumu lietošanas prasmes dažādu roku kustības tempu, amplitūdu, virzienu daudzveidību, piespiediena spēku, kustības plūdumu, ritmu un kustību precizitāti.
2. Izzināt bērnu vecumposmu psihiskās un emocionālās īpatnības - attīstīt bērniem novērošanas spējas, sekmēt sajūtu attīstību, domāšanu, analīzi, uztveri, atmiņu, emocijas un veicināt radošās īpašības - zinātkāri, atvērtību jaunām zināšanām. iesaistīšanos dažādu problēmu risināšanā, iztēli u.c., jo tieši piecu, sešu vecumā bērniem ir sensitīvās attīstības posms, kad radošās attīstības process padodas visvieglāk un ir dabisks.
3. Lai bērni varētu radoši nodoties patstāvīgai zīmēdarbībai, pedagogiem nepieciešams nodrošināt labvēlīgu vidi kas rosinātu vēlmi mācīties un izzināt. Nepieciešama brīva pieeja dažādiem zīmēdarbības piederumiem. Bērniem ir nepieciešams pedagoga uzmuntrinājums, uzslavas, nepieciešams uzklaut un ņemt vērā bērnu zīmēdarbības idejas, vajadzības un velmes.
4. Lai bērni radoši un oriģināli darbotos, pašam pedagogam jābūt atraktīvam un radošam, ja bērni redz, kā pedagogs radoši darbojas, bērni izrāda velmi darboties līdzīgi un izsaka dažādas oriģinālas idejas un priekšlikumus.
5. Rādīt un mācīt bērniem jaunas, dažādas tehnikas un paņēmienus, ar kuru palīdzību var rosināt un attīstīt bērna radošo darbību. Tādas apkopotas gan Dr. pead A.

Randohas promocijas darbā gan J. Zāles grāmatā “Rotaļas ar krāsām”, gan B. Frīdenberga grāmatā “Vizuālā māksla pirmsskolā” u. c..

6. Nelikt bērniem zīmēt, pēc jau sagatavota parauga, nosakot, kā un ar ko jāzīmē, jo šāda pedagoga darbība var negatīvi ietekmēt bērnu radošās pašizpaušmes attīstību, bet gan dot iespēju pašiem darboties un radīt, tā sekmējot bērniem pašnovērtējumu, pārliecību par sevi un pašcieņu.
7. Izglītot vecākus par labvēlīgu un stimulējošo zīmētdarbības ietekmi uz bērnu vispārējo attīstību, kā arī bērna radošo spēju attīstību un estētisko gaumi, radot prieku un atpūtu. Vērst uzmanību uz to, ka zīmējot, bērns iegūst dažādas zināšanas, nostiprina un padziļināja savu skatījumu par apkārtējo vidi.
8. Radīt dažādas problēmsituācijas, kuras bērns varētu risināt caur zīmētdarbību, jo tieši šī vecumposmā bērniem savu skatījumu un attieksmi uz dažādām problēmu risinājumiem ir visveiksmīgāk atspoguļot zīmējumos.

Literatūras un avotu saraksts

1. Arden, R., Trzaskowski, M., Garfield, V., Plomin, R. (2014). *Psychological Science. Genes Influence Young Children's Human Figure Drawings and Their Association With Intelligence a Decade Later*, 25(10), 1843 –1850. Retrieved from: Sage Journals Online. doi: 10.1177/0956797614540686 .
2. Avotiņa, V., Ceplīte, B., Dubinska, A., Laizāne, S., Tiltiņa, I., Upmane, Z. (1987). *Bērnu attīstības diagnostika un korekcija*. Rīga: Izdevniecība Zvaigzne.
3. Āboltiņa, L., Bula-Biteniece, I., Gorjačkina, S., Jurisone, B., Silova, M., Strazdiņa, M., Tempelfelde, I. (2012). *Pirmsskolas izglītības mācību satura programma*. Rīga: Valsts izglītības saturs centrs. Pieejams:
http://visc.gov.lv/vispizglitiba/saturs/dokumenti/programmas/pirmsskolai/pirmssk_izgl_mac_programma.pdf
4. Bartel, M. (02.06.2014). *Teaching Creativity*. Retrieved from:
<http://www2.goshen.edu/~marvinpb/arted/tc.html>
5. Bebre, R. (2003). Radoša personība. Zinātnisko rakstu krājums III. Bebre, R. (Sast.), *Skolotāju kreativitātes pētījumi Latvijā. 11-18 lpp.* Rīga: Izdevniecība Raka.
6. Calan, I. M. E. (2015). Drawing, Photographs, and Painting: Learning About the Natural World in an Urban Preschool. *Voices of Practitioners 10(2)*, 31-43. Retrieved from:
<http://www.naeyc.org/publications/vop>
7. Chang, N. (2005). Children's Drawings: science inquiry and beyond. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 6(1), 104-106. Retrieved from: Retrieved from: Sage Journals Online. doi: 10.2304/ciec.2005.6.1.3.
8. Crosser, S. (2008). *When Children Draw*. Retrieved from:
http://www.earlychildhoodnews.com/earlychildhood/article_view.aspx?ArticleID=130
9. Čehlova, Z., Špona, A. (2004). *Pētniecība pedagoģijā*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
10. Davies, D. (2011). *Teaching science creatively*. London and New York: Routledge.
11. Druvaskalne-Urdze, A. (2004). *Krāsas un skaņas sintēze kā metode*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
12. Duffy, B. (2006). *Supporting Creativity and Imagination in Early Years*. London: Typeset by YHT Ltd.

13. Ewing, R. (2010). *The arts and Australian education: Realising potential*. Camberwell, Australia: Australian Council for Educational Research. Pieejams: <https://research.acer.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1020&context=aer>
14. Fišers, R. (2005). *Mācīsim bērniem domāt*. Rīga: Izdevniecība Raka.
15. Frīdenberga, B. (2003). *Vizuālā māksla pirmsskolā*. Rīga: Izdevniecība Raka.
16. Golubina, V. (2007). *Pirmsskolas pedagoga rokasgrāmata*. Rīga: SIA Izglītības soļi.
17. Hibnere, V. (1998). *Bērna vizuālā darbība 1.daļa*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
18. Hibnere, V., Grasmane L. (2000). *Bērna vizuālā darbība 2.daļa*. Rīga: Izdevniecība RaKa.
19. Jung, L. (2001). *99 Stichwörter zum Unterricht Deutsch als Fremdsprache*. Augsburg: Max Hueber Verlag.
20. Kress, G. (1997). *Before writing: Rethinking the paths to literacy*. London: Routledge Publishers.
21. Milleri-Hohāgeni, I. un J. (2011). *Vai Montesori skola ir manam bērnam vispiemērotākā?* Rīga: Apgāds Jumava.
22. Montessori, M. (1949). *Absorbent mind*. Adyar Madras: THE THEOSOPHICAL PUBLISHING HOUSE.
23. Montessori, M. (1966). *The discovery of the Child*. Adyar Madras: KALAKSHETRA PUBLICATIONS
24. Novaković, S. (2015) *Preschool Teacher's Role in the Art Activities of Early and Preschool Age*. *Croatian Journal of Education*,17(1), 153-163. Retrieved from: Croatian Journal of Education. doi: 10.15516/cje.v17i0.1497.
25. Osho (2015). *Māksla audzināt bērnu*. Rīga: Izdevniecība Zvaigzne.
26. Pliners, J., Buhvaluvs, V. (2002). *Skolas izglītojošā vide*. Rīga: SIA Izglītības soļi.
27. Pudāne, I. (20.04.2012). *Ieteikumi bērna radošuma veicināšanā*. Pieejams: <https://pudane.wordpress.com/2012/04/20/ieteikumi-berna-radosuma-veicinasana/>
28. Purmale, R. (2000). *Bērns kā vērtība ģimenē un pirmsskolā*. Dzintere, D. (Sast.), *Bērns pieaugušo vērtību sistēmā*. 7 -16 lpp. Rīga: Izglītības soļi RPIVA.
29. Puškarevs, I. (2001). *Attīstības psiholoģija*. Rīga: Izdevniecība Raka.
30. Randoha a, A. (2015). *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Špona, A. (Sast.), *Pirmsskolēna pašizteikšanās zīmētājdarbībā*. 150-173 lpp. Rīga: Izdevniecība Raka.
31. Randoha b, A. (2015). *Pirmsskolēna vizuālo spēju pilnveide tēlotājdarbībā*. (LU, Rīga, Latvija).
32. Randoha, A. (10.03.2016). *Vizuālā māksla netiešai bērnu lasīt un rakstīt mācīšanai*. *Izglītība un Kultūra*, Nr. 5, 16. lpp..

33. Riņķis, J. (2007). *Intelektuālo spēju attīstīšana*. Rīga: Izdevniecība Raka.
34. Sīmane, Z. (1998). *Vizuālā māksla 1.-9. Klasē. Skolotāja grāmata*. Lielvārde: Apgāds „Lielvārds”.
35. Students, J. A. (1998). *Vispārīga paidagoģija*. Rīga: Izdevniecība Raka.
36. Šmita, A. (2015). *Gribu būt līderis*. Rīga: Izdevniecība Raka.
37. Takala, T (1993). A Neuropsychologically- Based Approach to Creativity Modeling. In J. S. Gero & L. S. Maher, (Eds.), *Creativity and Knowledge-Based Creative Design*. (pp. 91-108). New Jersey: Hillsdale.
38. Torps, S. (2005). *Domā kā Einšteins! Vienkārši paņēmienu, kā izrauties no „likuma risēm” un atklāt savu slēpto ģenialitāti*. Rīga: Apgāds Jumava.
39. Vecgrāve, A (1996). *Kā man saprast savu bērnu*. Rīga: Izdevniecība Zvaigzne.
40. Veilers, P. (2001). *Kreativitāte – tavas veiksmes atslēga*. Rīga: Apgāds Jumava.
41. Vorobjovs, A. (2000). *Vispārīgā psiholoģija*. Rīga: SIA Izglītības solī.
42. Zālīte, R. (2010). Radošais potenciāls un cilvēka resursi. Mārtinsone, K. (Sast.), *Mākslu metodes un tehnikas profesionālajā darbībā*. 22-29 lpp. Rīga: Izdevniecība Raka.
43. Wright, S. (2010). *Understanding creativity in early childhood. Mean-making and children’s drawings*. London: Sage Publications Ltd.
44. Выготский, Л. (1991). *Воображение и творчество в детском возрасте*. Москва: Издательство Просвещение.
45. Григорович, Л.А., Марцинковская, Т.Д. (2003), *Педагогика и психология*, Москва: УИЦ Гардарики.
46. Иванова, О. Л. (2009). *Рисунки, которые нас рисуют. Педагогическая диагностика художественного развития ребенка*. Санкт-Петербург: Издательство Речь.
47. Карпова, И. А. (2014). Интеграция видов детского художественного творчества через синтез искусств — новый путь художественного освоения действительности в дошкольном детстве. Материалы V Международная научная конференции *Актуальные задачи педагогики*, 54-56. Чита: Издательство Молодой ученый.
48. Карпова, И. А. (2011). *”Занятия по изобразительной деятельности в подготовительной к школе группе детского сада. Конспекты занятий*. Москва: Издательство «МОЗАИКА-СИНТЕЗ» Pieejams: <https://www.libfox.ru/475765-2-tamara-komarova-zanyatiya-po-izobrazitelnoy-deyatelnosti-v-v-podgotovitelnoy-k-shkole-gruppe-detskogo-sada-konspekty-zanyatij.html#book>

49. Комарова, Т. С. (2005). Детское изобразительное творчество: что под этим следует понимать? *Дошкольное воспитание*, 2, 80-86. Pieejams: https://www.portal-slovo.ru/pre_school_education/36724.php.
50. Петрулите, А. (2003). Radoša personība. Zinātnisko rakstu krājums III. Bebre, R. (Sast.), *Креативность, интеллект и успешность у учащихся*. 59-65 lpp. Rīga: Izdevniecība Raķa.

Pielikumi

1. Aptaujas anketa vecākiem
2. Zīmējuma pārvērtības salokot papīru
3. Zīmējums –klekša pārvērtības
4. Zīmējums - krāsas šļakstīšana
5. Zīmējums - plauksta nospieduma pārvērtības
6. Zīmējums - augu zīmogi
7. Zīmējums izmantojot sveci
8. Zīmējums pēc izvirzīta problēmjautājuma
9. Zīmējums – skrāpējums
10. Bērnu zīmējumi nodaļā 2.3.

Aptaujas anketa

Cienījamie aptaujas dalībnieki – bērnu vecāki!

Pirmsskolas vecuma bērns ir ļoti aktīvs. Viņš nemitīgi meklē iespējas darboties iepazīt pasauli, tāpēc pedagoga galvenais uzdevums ir veicināt bērnu iztēles attīstību, radīt tādas pedagoģiskos apstākļus, lai bērni apgūtās zināšanas, iemaņas, prasmes un attieksmes savā darbībā mācītos izmantot radoši. Radošums ir mūsu dzīves nozīmīga sastāvdaļa. Bet vai jūsu bērni ir radoši un kā par tādiem kļūst? Lai rastu atbildes uz šiem jautājumiem, tiek veikts pētījums, kurā aicinu jūs piedalīties. Iegūto datu apstrāde notiks ievērojot konfidencialitāti. *(Lūdzu izvēlēties vienu jūsu prāt visatbilstošāko apgalvojumu, atbildes variantu apvelkot ar aplīti vai uzrakstot savu komentāru).*

Bērna vārds, vecums

Jūs prāt, radošums pirmsskolā ir

- Radīta jauna ideja vai produkts
  - Radīšanas process
  - Bērna zīmēdarbība
  - Cits variants
-

Vai Jūsu bērns mājās zīmē?

- Jā, bērns mājās zīmē bieži
  - Nē, bērns izvēlas citas brīvā laika pavadīšanas aktivitātes
- Ja atbildējāt uz iepriekšējo jautājumu ar "Jā", tad*

Cik bieži Jūsu bērns mājās zīmē?

- Katru dienu
- Pārs reizes nedēļā
- Reizi nedēļā
- Retāk

Ko bērns lielākoties attēlo savos zīmējumos?

- Dienā piedzīvoto
  - Televīzija redzēto
  - Literāro darbu varoņus
  - Cits variants
-

Vai Jūs zīmējat kopā ar bērnu?

- Jā, es reizēm zīmēju kopā ar bērnu
- Nē, bērns vienmēr zīmē viens pats

Kas, pēc Jūsu domām veicina bērnu radošumu?

- Literārie darbi
  - Televīzija
  - Daba
  - Cits variants
-

Vai bērnam mājās ir pieejami dažādi materiāli zīmētdarbībai? Kādi?

- **Jā**
  - **Nē**
  - *Ja atbildējāt uz ar "Jā", tad*
Kādi? _____
-

Vai Jūs esat radošs?

- Jā, esmu radošs
- Neuzskatu sevi par radošu
- Nezinu

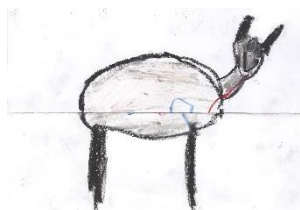
Paldies par atbildēm!

2. PIELIKUMS. Zīmējuma pārvērtības salokot papīru

Andris (6. gadi)

Olivers (6 gadi)

3.PIELIKUMS. Zīmējums –klekša pārvērtības

Martins (6 gadi)

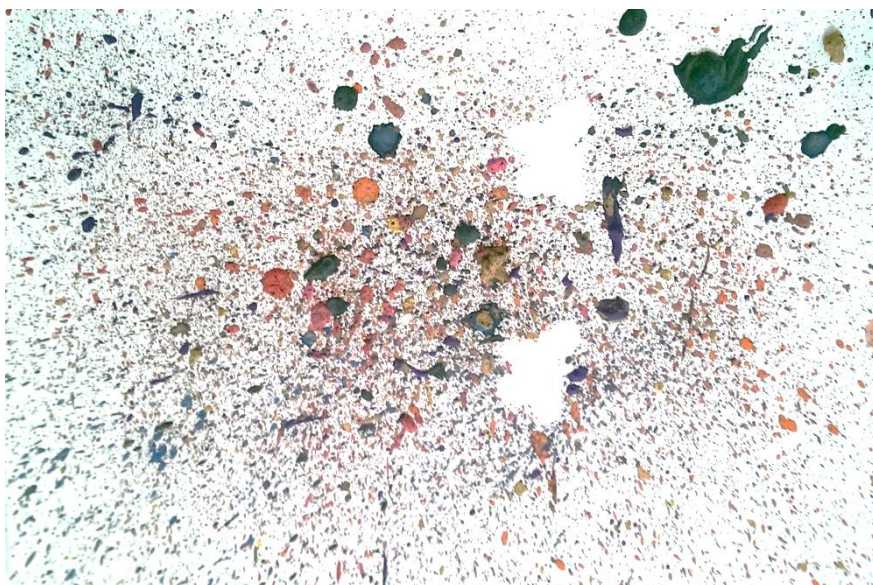

Alise (5 gadi)

4.PIELIKUMS.Zīmējums - krāsas šļakstīšana

Sanija (6 gadi)

Dārta (5 gadi)

5. PIELIKUMS. Zīmējums - plaukstu nospieduma pārvērtības

Sanija (6 gadi)

Alberts (5 gadi)

6. PIELIKUMS. Zīmējums - augu zīmogi

Agris (5 gadi)

Sanija (6 gadi)

7.PIELIKUMS. Zīmējums izmantojot sveci

Romāns (5 gadi)

Katrīne (6 gadi)

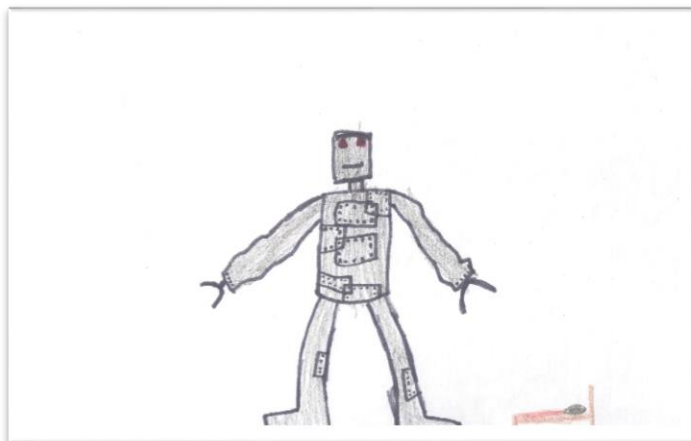

8. PIELIKUMS. Zīmējums pēc izvirzīta problēmjautājuma

Sanija (6 gadi)

Roberts (5 gadi)

Elīna (5. gadi)

9. PIELIKUMS. Zīmējums – skrāpējums

Kristers (6 gadi)

Artis (6 gadi)

10. PIELIKUMS. Bērnu zīmējumi nodaļā 2.3.

Katrīne (6 gadi)

Rihards (5 gadi)

GALVOJUMS

Es, _____

apliecinu, ka darbs izstrādāts atbilstoši zinātniskās ētikas principiem.

Darbā izmantotā literatūra u. c. avoti norādīti literatūras u.c. avotu sarakstā.

Dažāda veida informācijai (atziņām, citātiem, attēliem, tabulām u.c.), kas iegūta no minētajiem avotiem, pētnieciskajā darbā un tā pielikumos norādītas atsauces.

Darba autors

_____
(vārds uzvārds)

_____
(paraksts)

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte

(studiju programmas nosaukums)

Vadītāja atsauksme bakalaura darbam

Darba autora vārds,

uzvārds _____

(pētījuma temats)

Kritēriji/vērtējums ballēs	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Izvirzītā mērķa un plānoto uzdevumu savstarpēja saistība										
Darba satura atbilstība izvirzītajam mērķim un uzdevumiem										
Pētījuma teorētiskās diskusijas kvalitāte.										
Empīriskā pētījuma saistība ar teorijā gūtajam atziņām										
Empīriskā pētījuma metožu izvēle un pētījuma korektums										
Empīriskā pētījuma datu apstrāde un rezultātu analīze un interpretācijas korektums										
Pētījuma praktiskā nozīme										
Literatūras un avotu sarakstā minēto avotu izmantošanas pakāpe										
Atsauču korekts lietojums										
Secinājumu atbilstība izvirzītajiem uzdevumiem										
Secinājumu pamatotība										
Priekšlikumu konkrētība un atbilstība pētījuma saturam										
Pētījuma valodas kvalitāte										
Darba noformējuma atbilstība LU metodiskajiem norādījumiem										

*tiek vērtēts, ja veikts empīriskais pētījums

Darba kopējais vērtējums

(1-10 balles) _____

Vērtējuma pamatojums:

Pētniecisko darbu:

Ieteikt aizstāvēšanai

Neieteikt aizstāvēšanai

Darba vadītājs _____

(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts, tālrunis)

Datums _____

IZZIŅA PAR AIZSTĀVĒŠANU

Bakalaura darbs izstrādāts

LU _____
(fakultāte)

Ar savu parakstu apliecinu, ka darbs izstrādāts patstāvīgi.

Darba autors _____
(vārds, uzvārds, paraksts)

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai.

Darba zinātniskais vadītājs: Docente, Dr.paed. Antra Randoha _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds, paraksts)

Bakalaura darbs aizstāvēts

Pārbaudījuma komisijas 2018. gada _____ sēdē, protokola Nr. _____

vērtējums _____
(vērtējums) (vērtējums vārdiem)

Valsts pārbaudījuma komisijas priekšsēdētājs _____
(akadēmiskais amats, zinātniskais grāds, vārds, uzvārds)

_____
(paraksts)